

AȘEZAREA WIETENBERG DE LA RACOȘ-"PIATRA DETUNATĂ"

Florea Costea

Sub stratul de cultură dacică în așezarea Racoș - "Piatra Detunată" au fost descoperite materiale din epoca bronzului. Materialele aparținând acestei epoci sunt deosebit de numeroase și variate, deși ele aparțin numai la trei categorii: ceramcă, unelte și arme, cele din urmă fiind exclusiv din piatră. Nu s-a descoperit nici un obiect de metal. Aproape toate aparțin bronzului mijlociu și final, cele câteva fragmente Schneckenberg fiind prea puține pentru a se putea susține că avem de-a face cu o locuire, respectiv o așezare de la începutul epocii.

Ponderea vestigiilor se încadrează în cultura WIETENBERG, majoritară fiind ceramica. Luată în ansamblu aceasta se împarte în două categorii calitative, criteriul fiind pasta și tehnica de confecționare, iar uneori și decorul.

O primă categorie o reprezintă vasele din pastă impură, care folosește ca degresant nisipul, uneori cu bobul destul de mare. Din ea sunt modelate străchini, castroane și cești, acestea din urmă cu torți care nu întotdeauna depășesc linia buzei în înălțime. În unele cazuri, pe străchini și castroane, pe umăr sau în apropierea buzei sunt aplicate proeminente - apucători perforate orizontal. Torțile sunt întotdeauna pline și au în secțiuni fie un profil oval, fie unul albiat la partea superioară.

Culoarea vaselor este foarte variată uneori și din cauza arderii secundare: neagră, cenușie, roșie, castanie, gălbui-roșcată, rareori aceeași și la interior și la exterior, miezul fiind de regulă de altă culoare sau nuanță în raport cu suprafețele.

Foarte puține vase din această pastă au angobă și nu sunt nicio dată lustruite. Din ea nu se fac vase polilobate.

Buza vaselor este fie rotunjită, fie retezată în unul sau două planuri, în cazul din urmă ambele planuri fiind decorate. Decorul constă în: băuri orizontale alveolate sau crestate amplasate pe corp sau imediat sub buză, butoni de diferite forme, alveole sau incizii alungite practicate fie în partea superioară corpului fie pe buză. Nici un element de decor nu se întâlnește sub diametrul maxim al vaselor. Lipsește complet spirala incizată sau în relief. Unele vase sunt zgrunțuroase.

A doua categorie o formează vasele din pastă fină în care se folosește ca degresant un nisip foarte fin și mica și, deși au angobă, nu sunt deloc sau sunt puțin lustruite pe una, rareori pe ambele fețe. Din această pastă sunt confecționate străchini, cești simple sau polilobate, altare miniaturale, etc. De subliniat că la cești toată este întotdeauna supraînălțată și are profilul în formă de șa. Profilul vaselor este și el divers: alungit, arcuit sau oblic. Buza este în cele mai multe cazuri rotunjită, deși nu lipsește cea retezată în acest caz înclinată spre interior (mai des) sau în afară. Culoarea vaselor este preponderent neagră sau neagră - cenușie, prezente fiind și alte culori sau nuanțe de culori: roșii, gălbui - cenușii, castanii, etc. Miezul are de obicei culoarea suprafețelor.

Decorul de pe vasele din această categorie este destul de bogat, mai ales dacă luăm în seamă variantele de execuție ale aceluiași element pe mai multe vase.

Spirala, deși nu ocupă un registru anume în tectonica vasului, este realizată atât în relief cât și incizată. În relief ea este fie simplă, fie cu împunsături pe muchie, făcute cu un instrument ascuțit. În profunzimea pastei ea este realizată fie continuu, fie prin împunsături succesive, cu un instrument cu unul sau cu trei vârfuri. Ea nu este niciodată singulară pe vas, ci în combinație cu alte elemente: triunghiuri, romburi, benzi hașurate. În unele cazuri se întâlnește și pe partea interioară a buzei (late) a vaselor. În unele cazuri ea este realizată din benzi de hașuri (pl.12/6, pl.21, poate și pl.10/10). Starea fragmentară a vaselor nu ne permite să afirmăm dacă forma de melc pe care o ia uneori spirala cu un "centru" marcat printr-o apăsare, reprezintă un registru anume în morfologia tectonică (pl.2/2; pl.4/3; pl.17/5; pl.21/3; pl.22/2,8; pl.26/7; pl.27/5; pl.35/1,2).

Numai prin incizie sunt realizate triunghiurile hașurate simplu sau în X (pl.2/2; pl.3/4; pl.10/8; pl.11/7; pl.13/2; pl.13/3,8; pl.14/1,2,3; pl.16/5; pl.20/1,5; pl.26/1; pl.26/6), romburile, ca suprafață hașurată de sine stătătoare sau cadru pentru alt element de decor (pl.2/2, pl.4/2, pl.20/6, pl.21/2, pl.21/1), meandrul (pl.3/7, pl.4/2, pl.7/5, pl.12/4, pl.20/2-4, pl. 2/1, pl.24/3).

Pe multe fragmente există un variat decor practicat singur sau încadrat de două ori mai multe linii incizate: triunghiuri, romburi, hașuri oblice simple sau în X, alveole, împunsături succesive, cercuri cu un instrument care se curăță sau nu după fiecare apăsare, dinți de lup, etc. Subliniem că amintitele cercuri practicate cu instrumentul curățat după fiecare imprimare se întâlnesc în special pe altarele miniaturale. Destul de rari sunt butonii.

Un decor în relief rar întâlnit este cel de pe vasul din pl.4/5. Pasta vasului conține nisip și mică, are angobă neagră ușor lustruită pe ambele fețe și este cenușiu în spătură. Pe umărul vasului este aplicat un decor în formă de pandativ, reprezentând un cap de berbec inversat. Din păcate "pandativul" este parțial exfoliat. Era încadrat de un decor incizat, spre buza vasului, constând din două șiruri de linii simple, scurte, între care se găsește o linie în zig-zag (linie prezentă și la vase dar în alt context ornamental și pe alte categorii de vase pl.7/6).

O notă aparte prezintă și fragmentele nr.8 din planșa 10 și nr.2 din planșa 28. Deși pe ambele este prezentă decorația specifică Wietenberg, realizată prin incizie, în paralel se practică și excizia, rezultând o mixtură motivistică și tehnică Wietenberg - Suci de Sus II. Cele două fragmente, care sigur reprezintă două vase, pot să reprezinte o sugestie pentru contemporaneitate și, implicit, relațiile dintre cultura Wietenberg și cultura Suci de Sus. Destul de numeroase sunt și vasele fără angobă lustruită uneori zgrunțuroase, pe care se găsește decorul canelat (pl.7/6, pl.24/1, pl.26/3, etc).

Un loc aparte în cadrul ceramicii lucrate din această pastă îl ocupă piesele care îndeobște sunt considerate "vase dreptunghiulare puțin înalte". În ceea ce ne privește ne îndoiim că vreunul din acestea sunt vase, cu atât mai puțin vase uzuale. Este vorba de exemplarele din planșele 3/1, 4/2, 16/5, 17/6, 18/5, 20/8, 24/4, 33/1-2. Ele nu pot fi vase uzuale din simplu motiv că dimensiunile, în primul rând înălțimea este întotdeauna sub 2 cm, excluzând posibilitatea folosirii lor ca recipiente, în special pentru lichide. În al doilea rând, decorul de pe exemplarele din pl.3 /1,2; cu deosebire cel de pe exemplarul 2 din pl.4, mi se pare că reprezintă mai degrabă o sinteză miniaturală fie a unui templu megaron de tipul celui de la Sălacea-Bihor, fie, mai degrabă, a unuia din altarele fixe adăpostite în astfel de construcții. Nu excludem ca în această sinteză să fie însumate simbolic ambele monumente (construcția și altarul imobil), inciziile circulare din unul sau două șiruri - aliniamente putând să reprezinte construcția-megaron, în timp ce decorația interioară ar putea fi o sugestie a "mobilierului" din incintă. Una dintre piese (pl.18/5) are o perforație la partea superioară ceea ce sugerează posibilitatea suspendării ei (ea face parte din ceramica foarte fină, lustruită).

Fragmentele descoperite la Racoș pe Piatra Detunată nu pot proveni nici de la care

miniaturale deoarece nu au nici una din caracteristicile acestora: dimensiuni, perforații pentru "osia" roților, etc.

În consecință, credem că aceste așa - zise "vase dreptunghiulare" nu pot fi decât altare portabile, cu un loc și un rol anume în interiorul locuinței. Ele puteau fi depuse sau suspendate într-un loc considerat sacru.

Existau și vetre de cult, singur în afara locuinței, într-o încăpere specială, așa cum demonstrează fragmentele din pastă roșie, grosieră, găsite în aceeași ambianță.

Tot din pastă fină, fără angobă lustruită, sunt confecționate cele 8 "capete de baston", roșii, cenușii sau negre (dintre care unul în pl.31/1-5 și în pl.32/1-5). Doar unul este decorat cu alveole pe diametrul maxim în grupe de câte trei sau patru (pl.32/1).

Celor de mai sus le pot fi adăugate o buclă (pl.26/5) și o roată de car miniatural (pl.32/6).

O categorie distinctă în repertoriul ceramic o reprezintă vasele din pastă foarte fină și întotdeauna cu o angobă lustruită, aplicată pe ambele fețe. Predominantă este culoarea neagră sau cenușie - neagră, mai puține fiind vasele roșii sau gălbui-roșiatice. Sunt cazurile în care fiecărei fețe îi corespunde o altă culoare.

În registrul tipologic al acestei categorii, cele mai numeroase sunt străchinile, cu buza polilobată sau fără lobi, ceștile mari, străchinile cu buza invazată, ceștile cu toartă supraînălțată ori pornind de sub buză, castroanele.

Majoritatea vaselor au un umăr foarte bine marcat, cu sau fără decor, în funcție de care se compartimentează ornamentația. Decorul cunoaște, în general, mai puține componente, cu mențiunea că în cazul fiecăruia există o mai mare rigoare de execuție.

Banda hașurată în X se întâlnește fie pe muchia buzei (pl.2/3; pl.2/8; pl.12/4,7; pl.13/1,2; pl.14/3; pl.16/1,9; pl. 18/2; pl.22/5; pl.23/4; etc.) fie, în cele mai dese cazuri, în diferite porțiuni ale vasului. Pe numeroase fragmente, ceea ce face inutilă o trimitere la ilustrație, se găsesc alveole sau incizii circulare sau alungite, încadrate sau nu de linii, amplasarea lor fiind pe corpul sau pe buza vasului. Pe unele vase există și butoni cilindrici, plăți.

Foarte des întâlnit este decorul canelat, direcția canelurii nefiind niciodată verticală. În majoritatea cazurilor canelurile (oblice sau ușor unduite) pornesc de la umăr în jos (pl.2/3; pl.4/7; pl.9/2,5; pl.18/4; pl.27/7, etc). Există și cazuri, mai puține, când canelurile pornesc de la buză sau imediat de sub buză (pl.2/2,4; pl.27/1). Motivul există cu cel similar de pe vasele din pastă semifină și se întâlnește atât pe câni cât și pe străchini (pl.17/7).

Din pastă cu angobă pe ambele fețe, lustruită, este confecționat și un altar găsit fragmentar, care putea să aibă protome în colțuri (pl.18/5).

Decorul canelat abia amintit, întâlnit pe numeroase vase, precum și prezența aici a unor fragmente Noua decorate cu brâu simplu sau alveolat însoțit de butoni (pl.3/5-6; pl.5/1,5; pl.7/1-2; pl.9/3-4; pl.14/4; pl.26/1;etc) pot constitui și în cazul descoperirii de la Racoș - "Piatra Detunată" un subiect de discuție nu numai asupra interferenței etnice și culturale Wietenberg - Noua, ci, mai cu seamă, asupra genezei ceramicii canelate de la începutul epocii fierului din specia canelată a olăriei Wietenberg (printre alte componente). Din păcate, în stațiunea acum în discuție nu poate fi vorba de o statigrafie clară, care să se preteze la interpretări în acest sens, materialele bronz mijlociu și final fiind găsite în amestec cu altele ulterioare.

Dintre uneltele de piatră semnalăm un Krummesser întreg (pl.29/11) și altele fragmentare (pl.11/9; pl.30/1), ca și prezența în secțiuni a mai multor râșnițe fragmentare de tip vulcanic sau din piatră, dar care pot aparține și altor epoci. Totodată subliniem continuarea funcționării în așezare a unor ateliere ce prelucrau piatra, așa cum demonstrează numeroasele miezuri și așchii rezultate în urma prelucrării, alături de percutoare (pl.14/5; pl.23/6; pl.25/4; pl.29/9; pl.30/3,5; pl.31/3). Poate că tot local este confecționat și sceptorul (?) din pia-

tră neagră din pl.30/2.

În categoria armelor poate fi inclus sigur un vârf de săgeată zimțat (pl.29/4) și, cu probabilitate, câteva "proiectile de praștie" (pl.29/1-3).

Restul uneltelor de lut ars (prășnele, pl. 32/7-10) sau ascuțitori de piatră (pl.29/5-8; pl.31/2; ca și altele neilustrate) pot aparține oricărei epoci. Locuințele și dependențele acestora nu puteau fi decât construcții supraterane și aceasta din două motive: primul este acela că roca nativă pe "Piatra Detunată" nu permite în nici un caz adâncirea, al doilea - cantitatea apreciabilă de lipitură de perete întâlnită peste tot în secțiuni.

Deranjarea stratului de cultură din epoca bronzului, în perioadele ce au urmat a făcut ca vestigiile acestui timp să fie aflate aproape exclusiv în poziție secundară cu o concentrare maximă în componența și în apropierea valului dinspre S, pe care ne ferim a-l data în această vreme.

Pe baza analogiilor ceramice, în special pe motivistica decorului, credem că locuirea Wietenberg de la "Racoș - Piatra Detunată" se încadrează în fazele cronologice II și III stabilite de Nicolae Chidioșan pe baza cercetărilor de la Derșida.

În majoritate, vestigiile aparțin ariei Sighișoara-Carpați, cu numeroase analogii în sud-estul Transilvaniei (ex.Rotbav).

Nu este exclus ca localnicii să fi conviețuit o vreme cu purtătorii culturii Noua.

THE WIETENBERG SETTLEMENT FROM RACOȘ "PIATRA DETUNATĂ" (Abstract)

Under the dacian culture layer, at Racoș - "Piatra Detunată" materials from Bronze Age were discovered: ceramics, tools, arms, the latest being made exclusively from stone. The majority of artefacts belong to the Middle and Late Bronze Age, the few fragments of Schneckenberg type ceramics are not enough to sustain that we are in front of a settlement of the Early Bronze Age.

The prevalent part of materials belong to the Wietenberg culture. Because of the disturbance of the layer during the further periods, the traces of the time are nearly exclusively in secondary position.

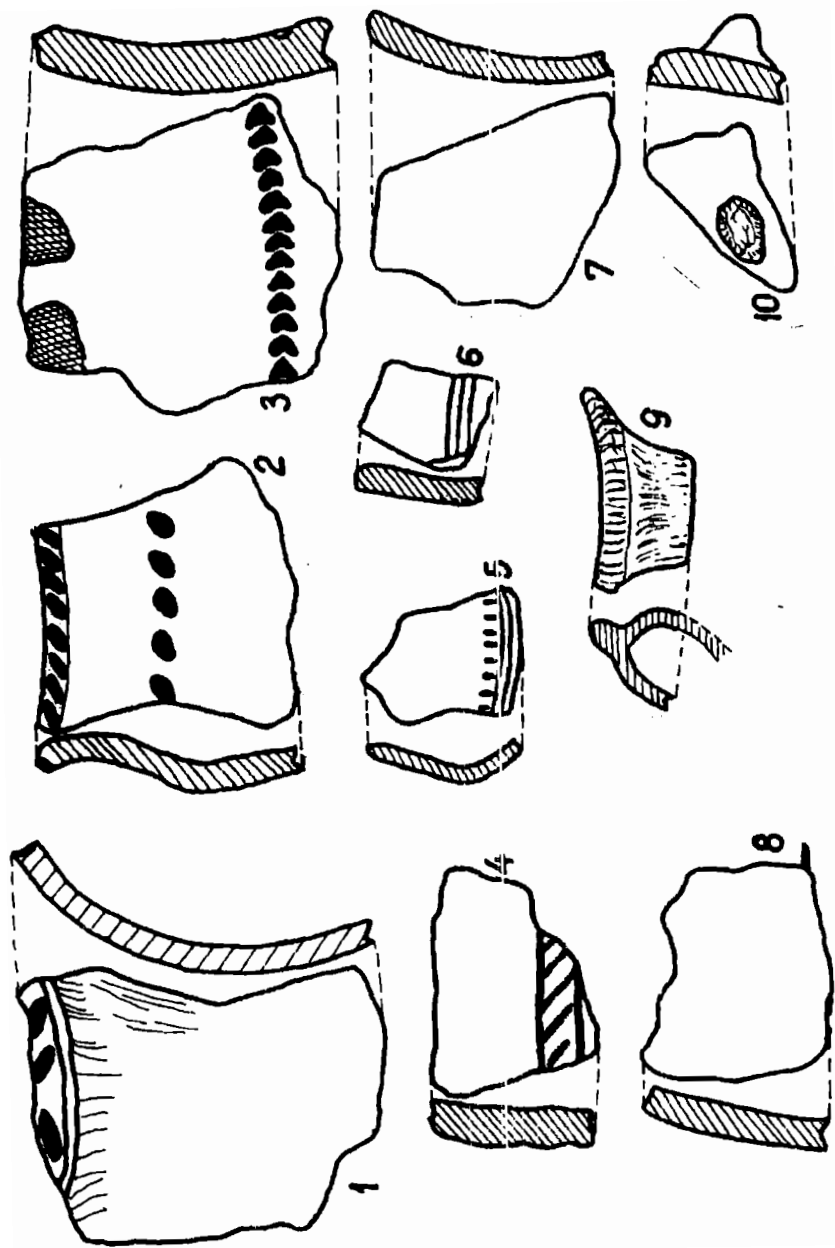
A special interest presents the ceramic fragments (Fig. 10/8 and 28/2) representing a mixture of Wietenberg-Suciu de Sus II ornamental motives and technique.

Related to the ceramic analogy, especially to ornaments, the settlement Wietenberg of Racoș "Piatra Detunată" can be framed in 2-nd and 3-rd chronological phases, established by Nicolae Chidioșan at Derșida.

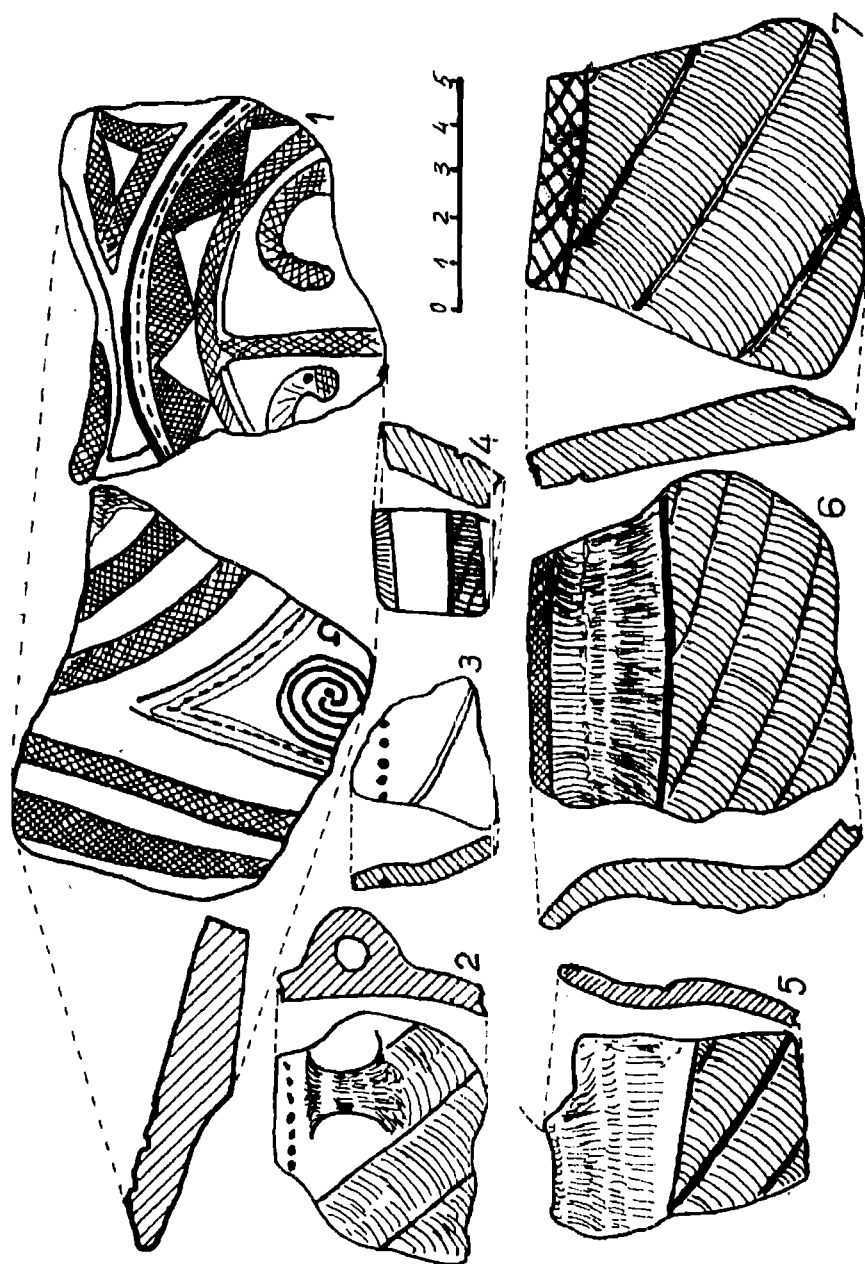
Most of the artefacts belong to "Sighișoara-Carpați" area, with some analogies in the SE of Transylvania (Rotbav etc.)

It is possible that the bearers of Wietenberg culture cohabited for a while with the Noua culture bearers.

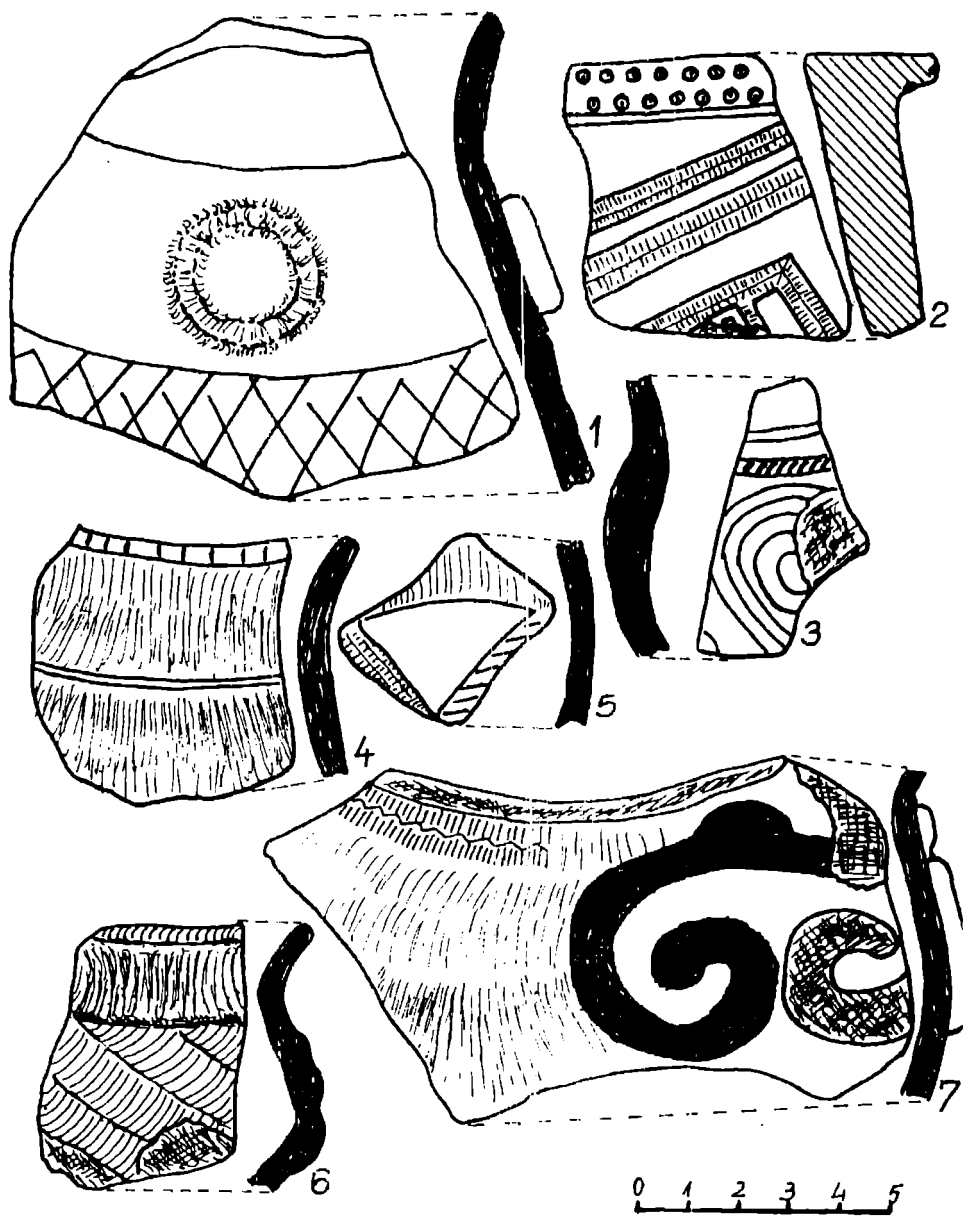
Pl. I. Ceramică.

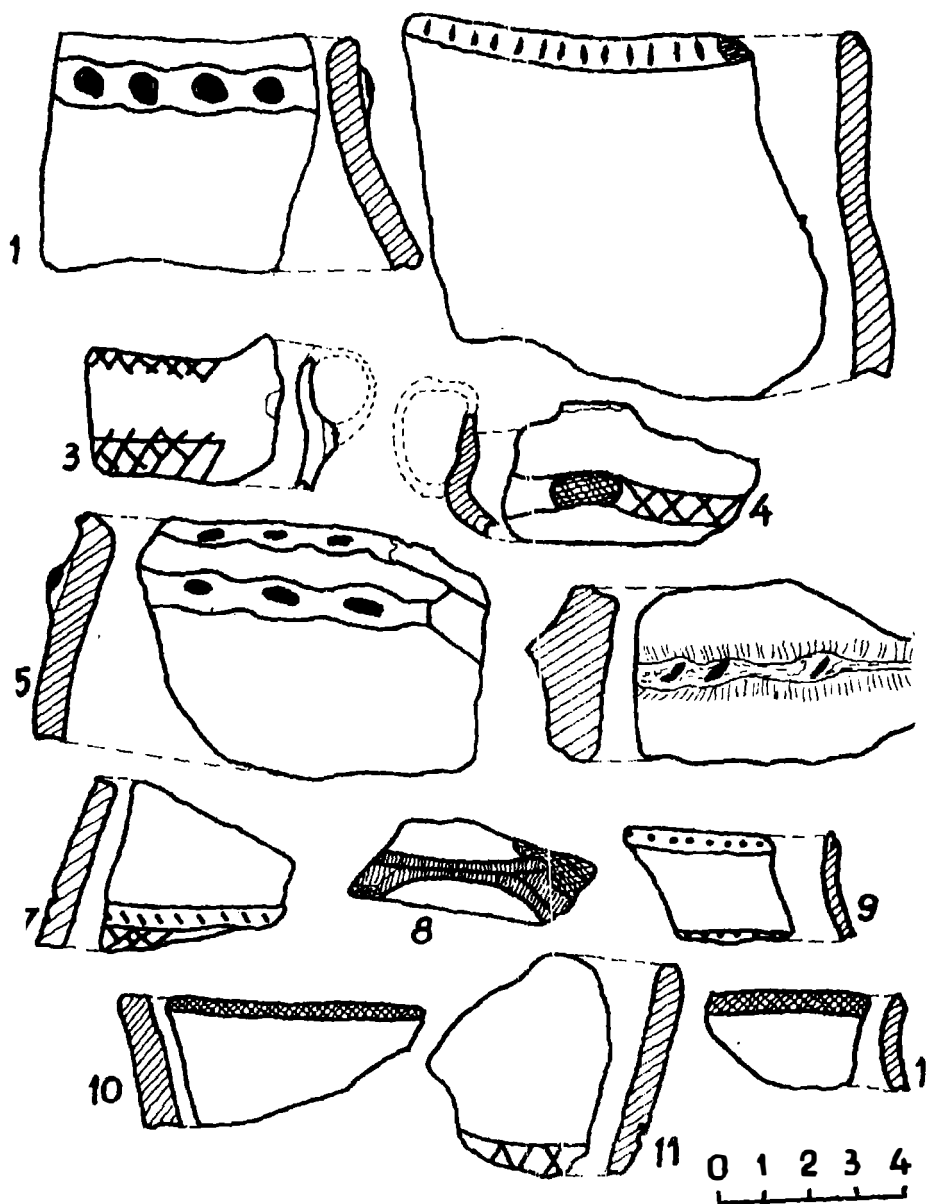
Pl. 2. Ceramică.

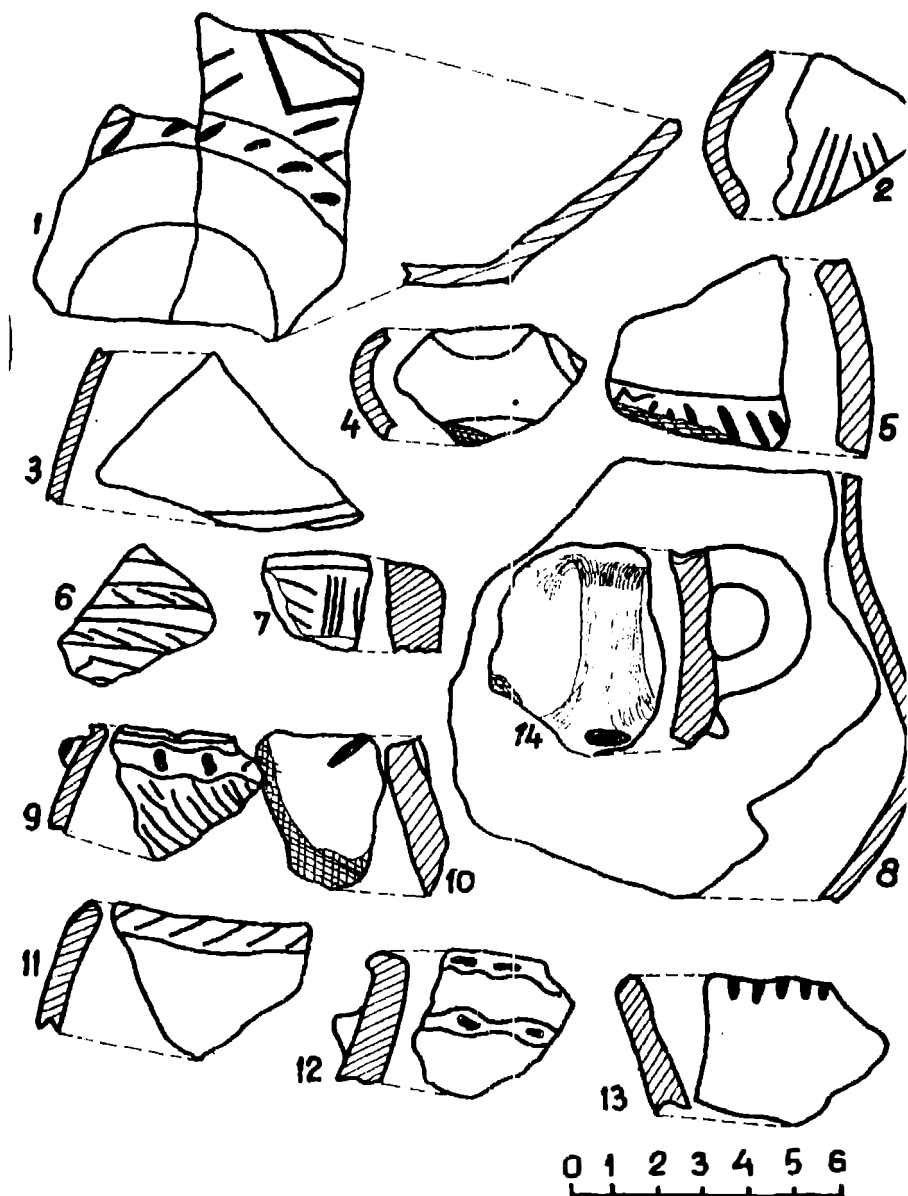
Pl. 3. Ceramică.

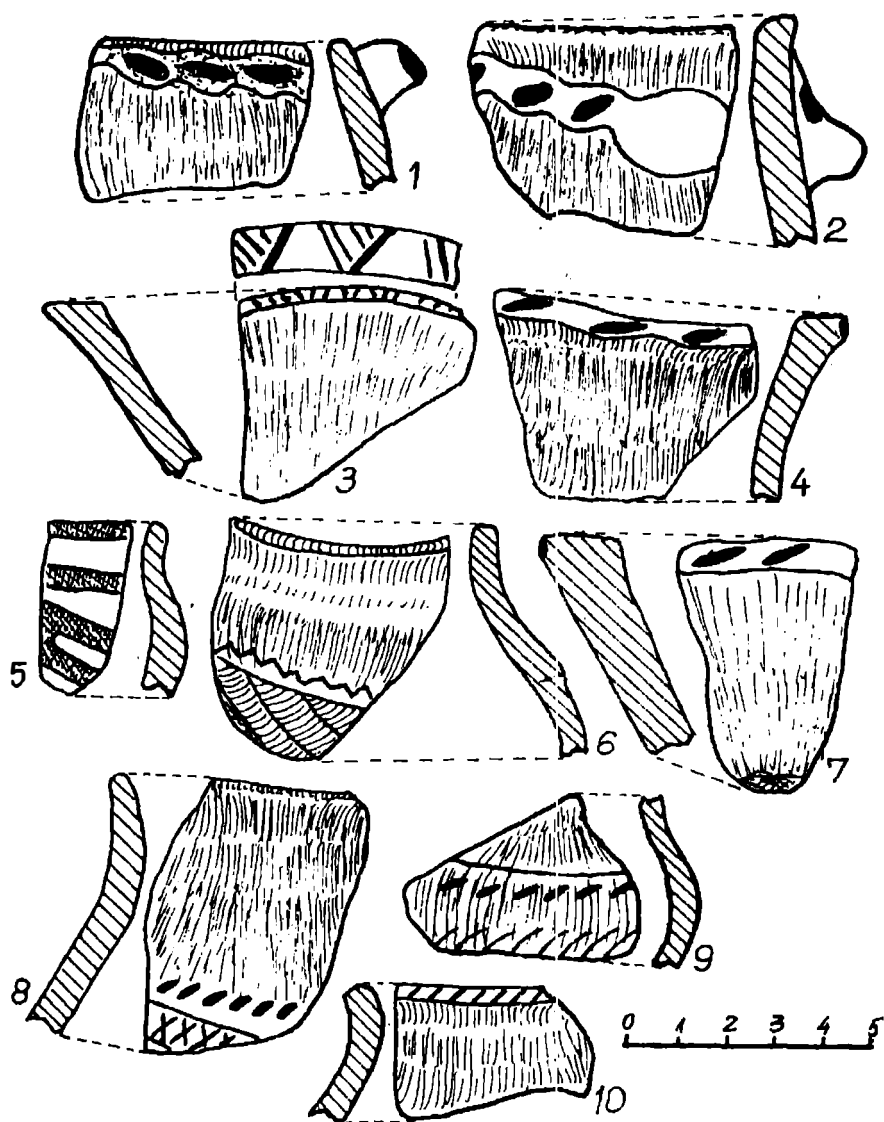
Pl. 4. Ceramică (nr. 2 - fragment de altar miniatural).

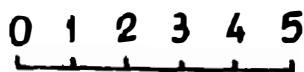
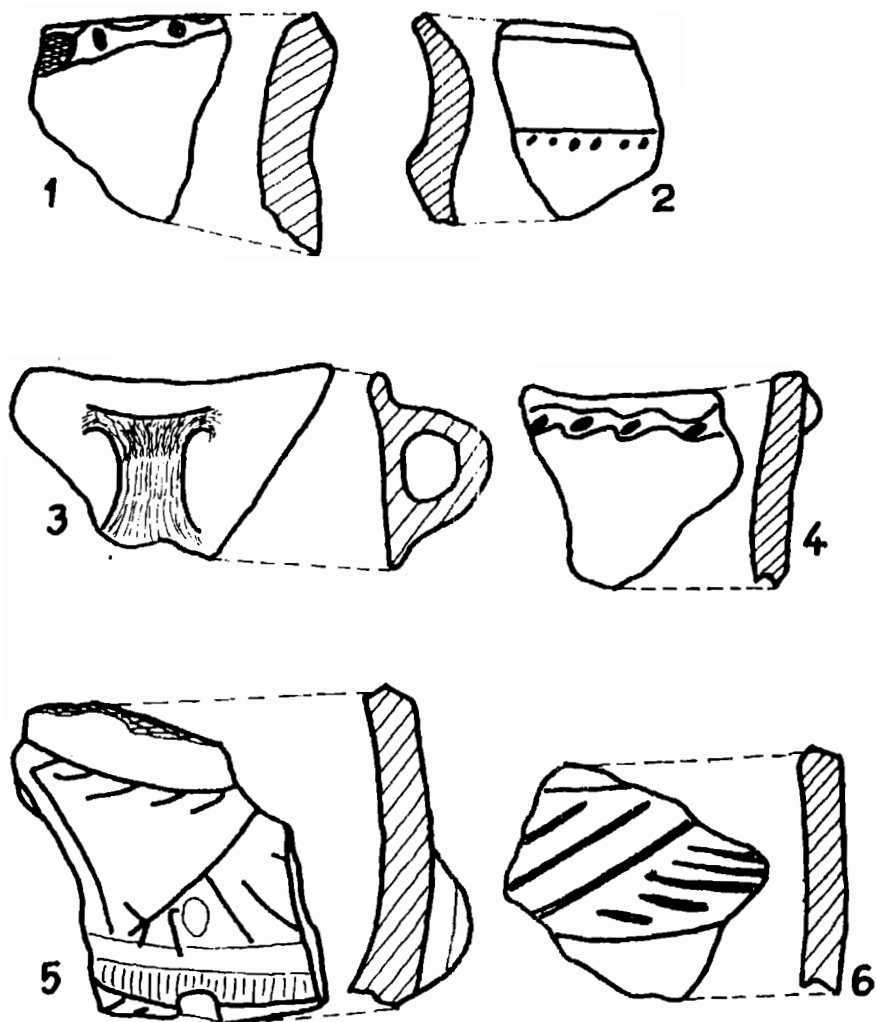
Pl. 5. Ceramică

Pl. 6. Ceramică.

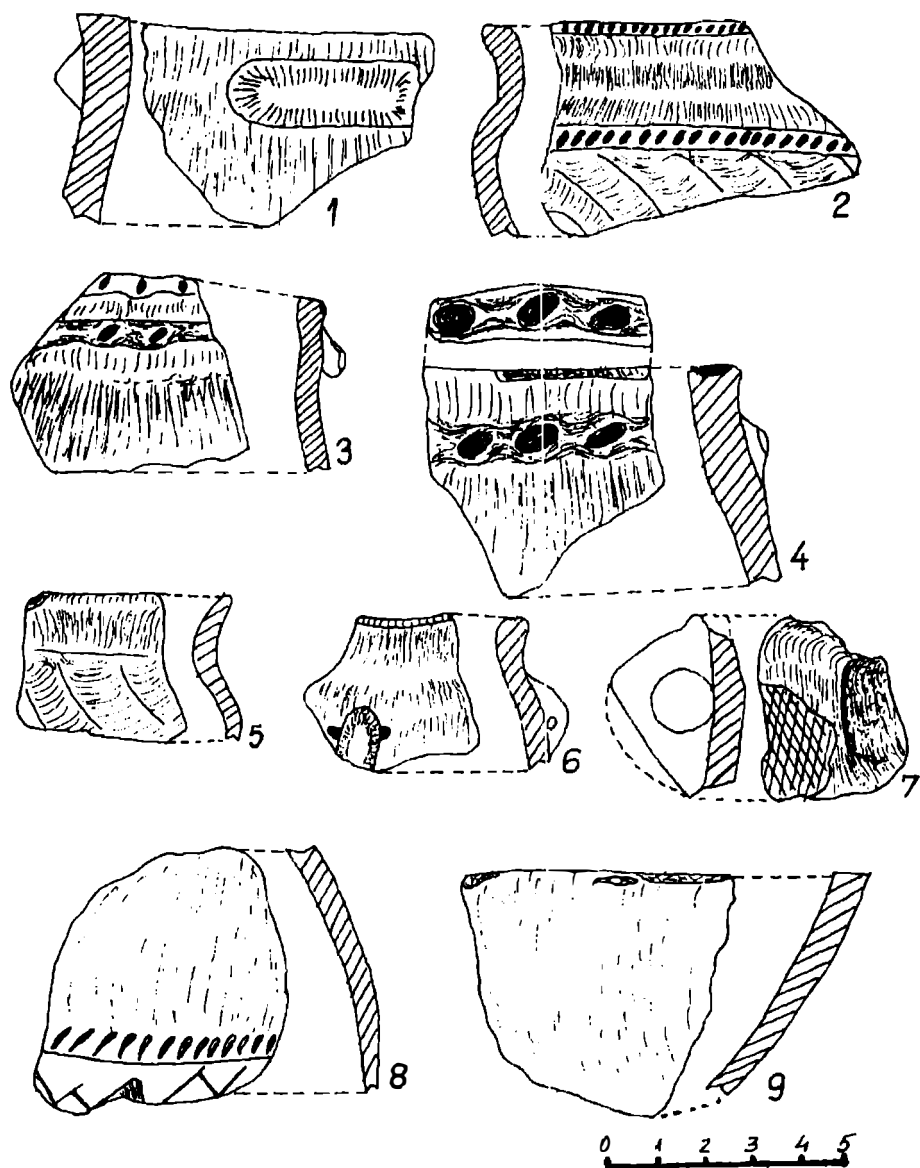

Pl. 7. Ceramică (nr. 1-2 - Noua).

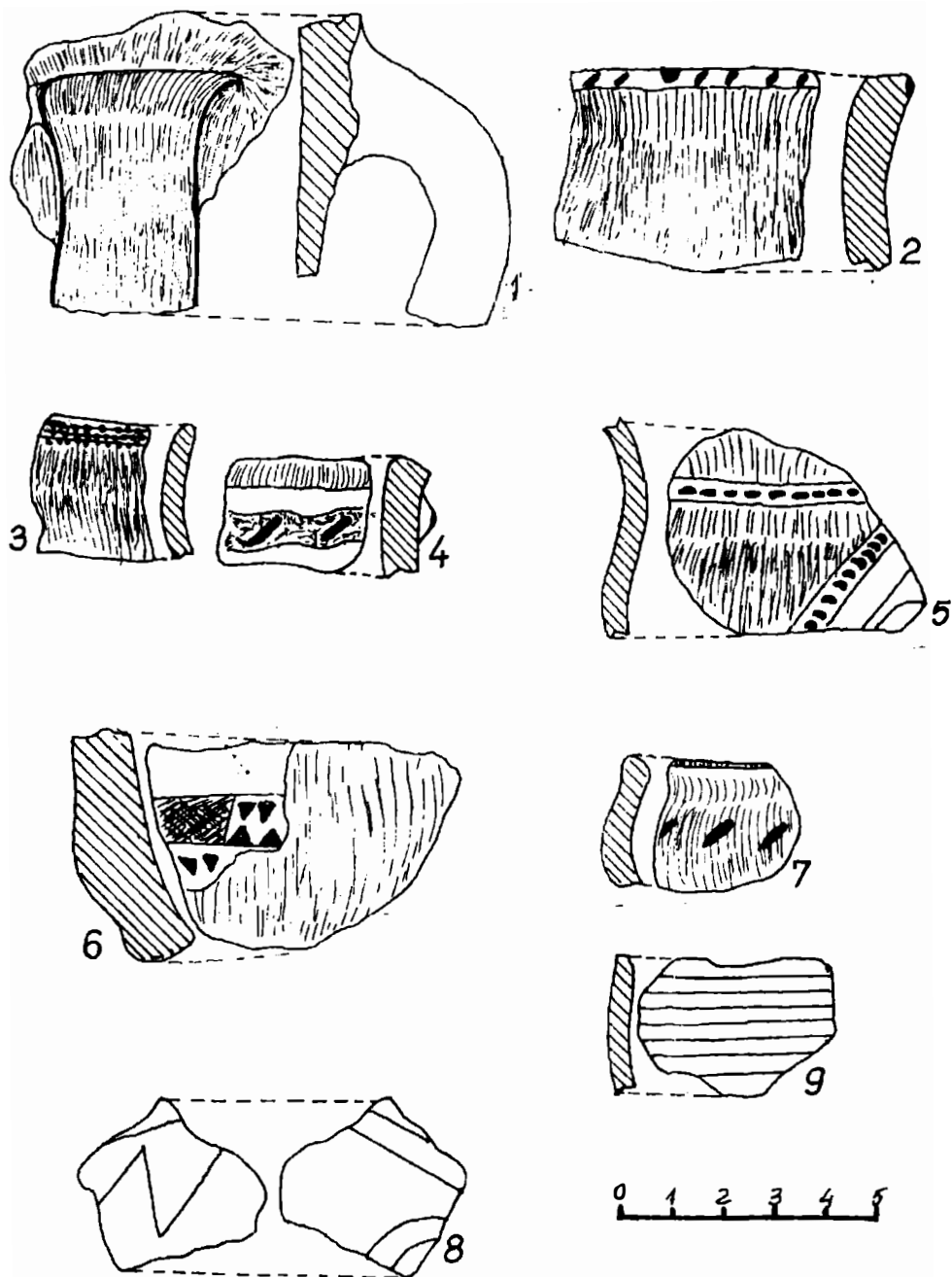

Pl. 8. Ceran ică.

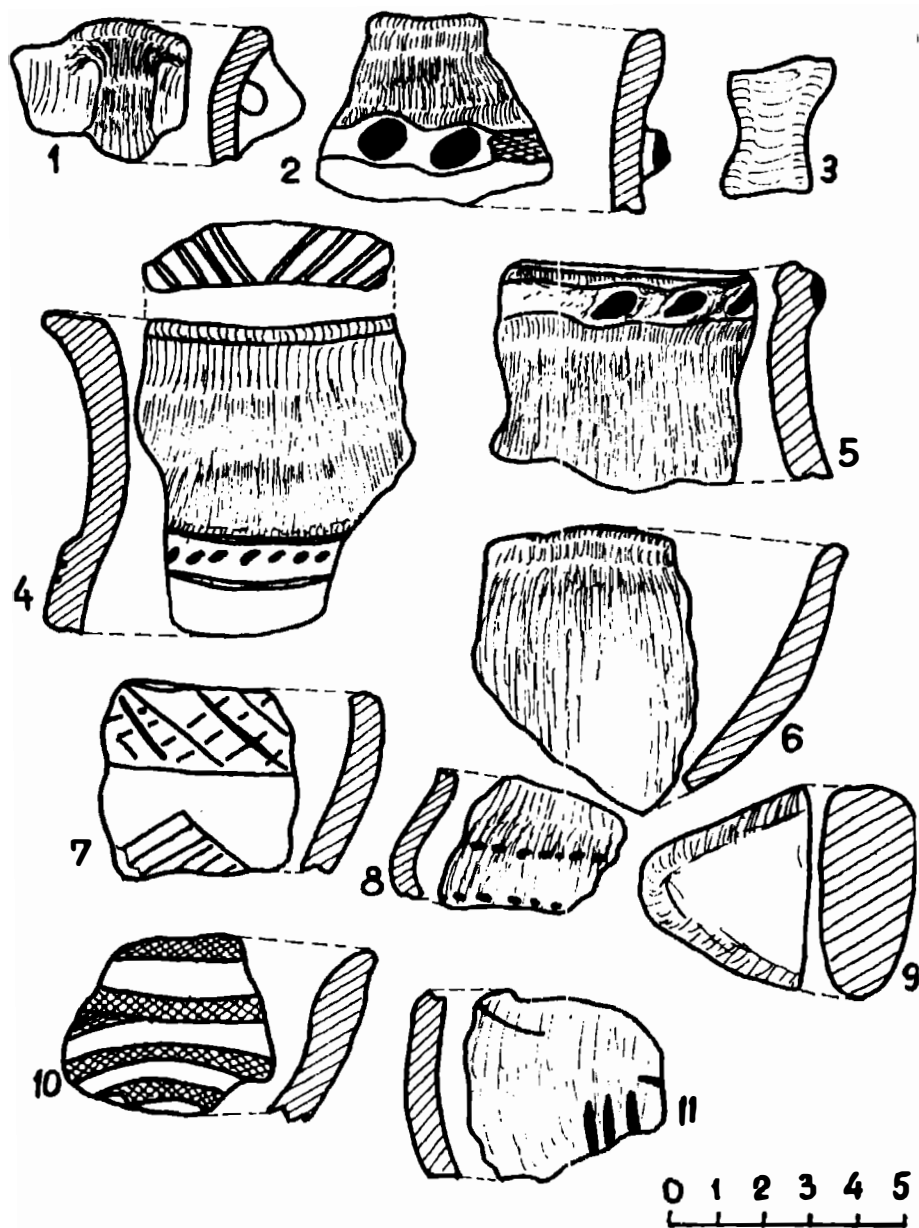

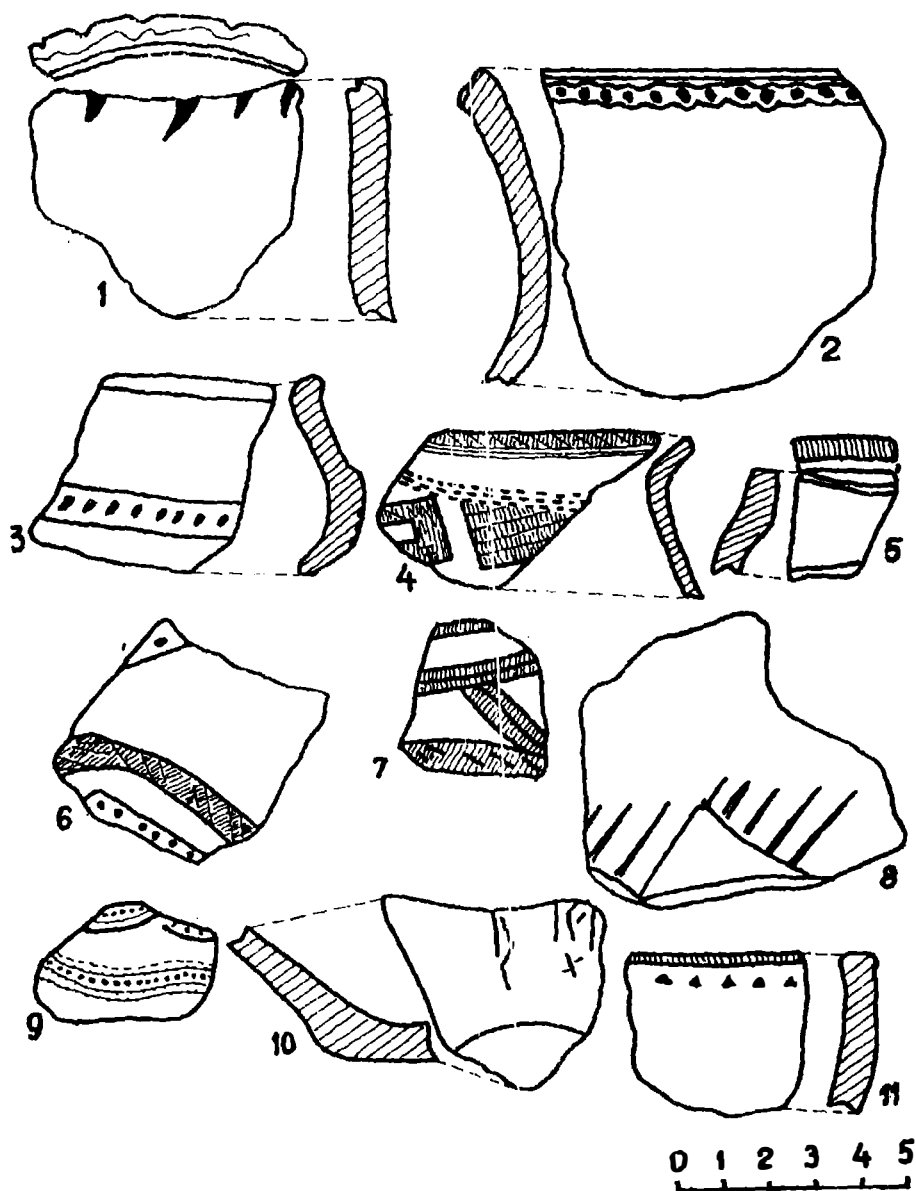
Pl. 9. Ceramică.

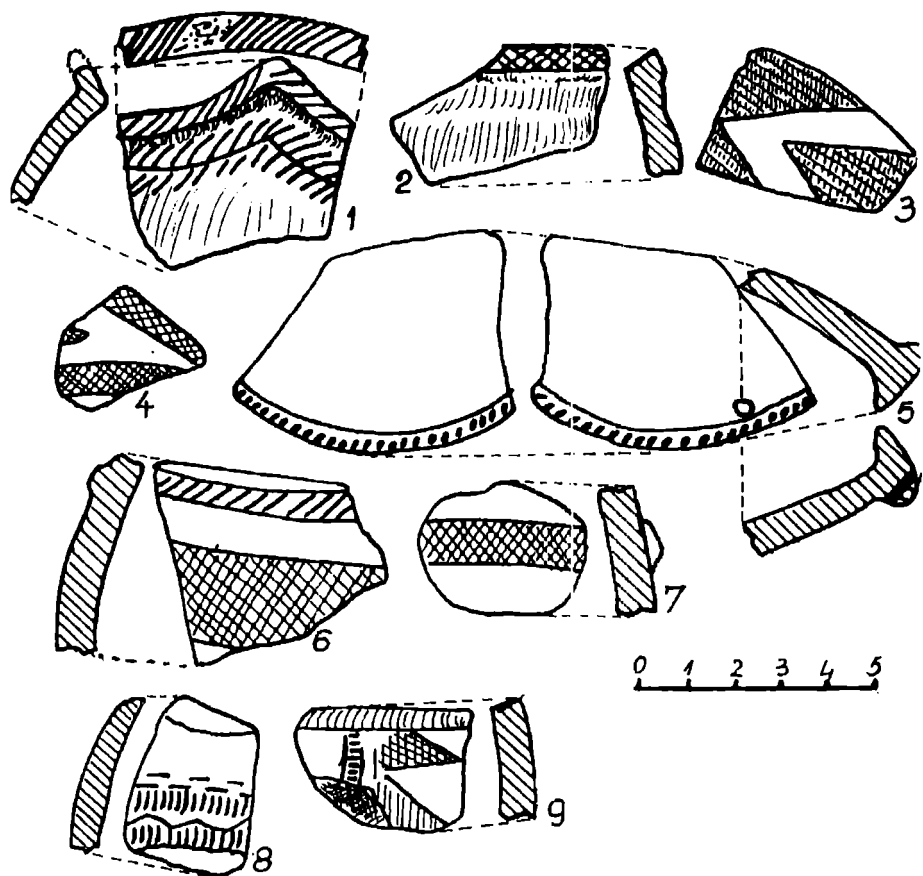
Pl. 10. Ceramică.

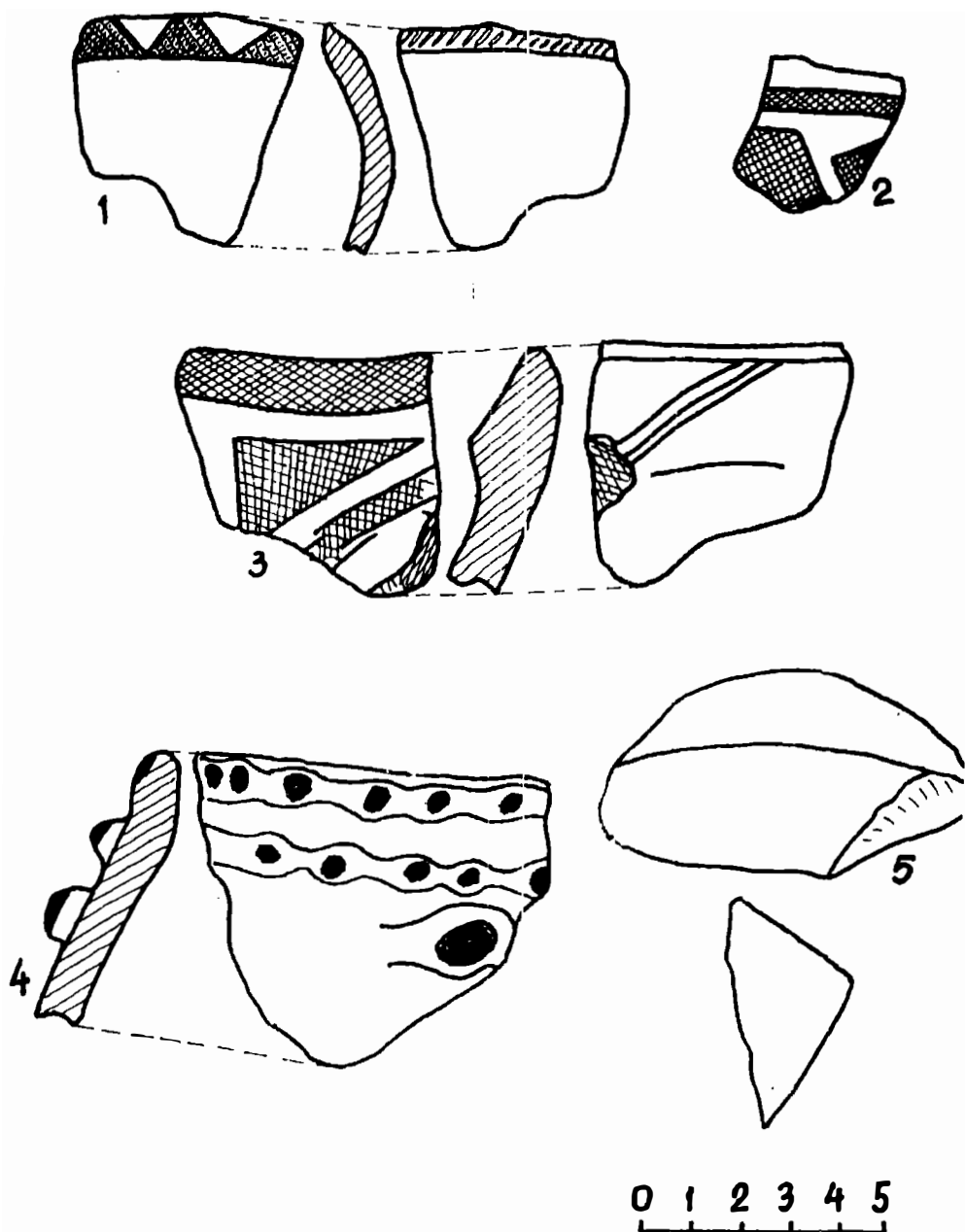
Pl. 11. Ceramică (1-8, 10-11; nr. 8 - așușitoare de piatră).

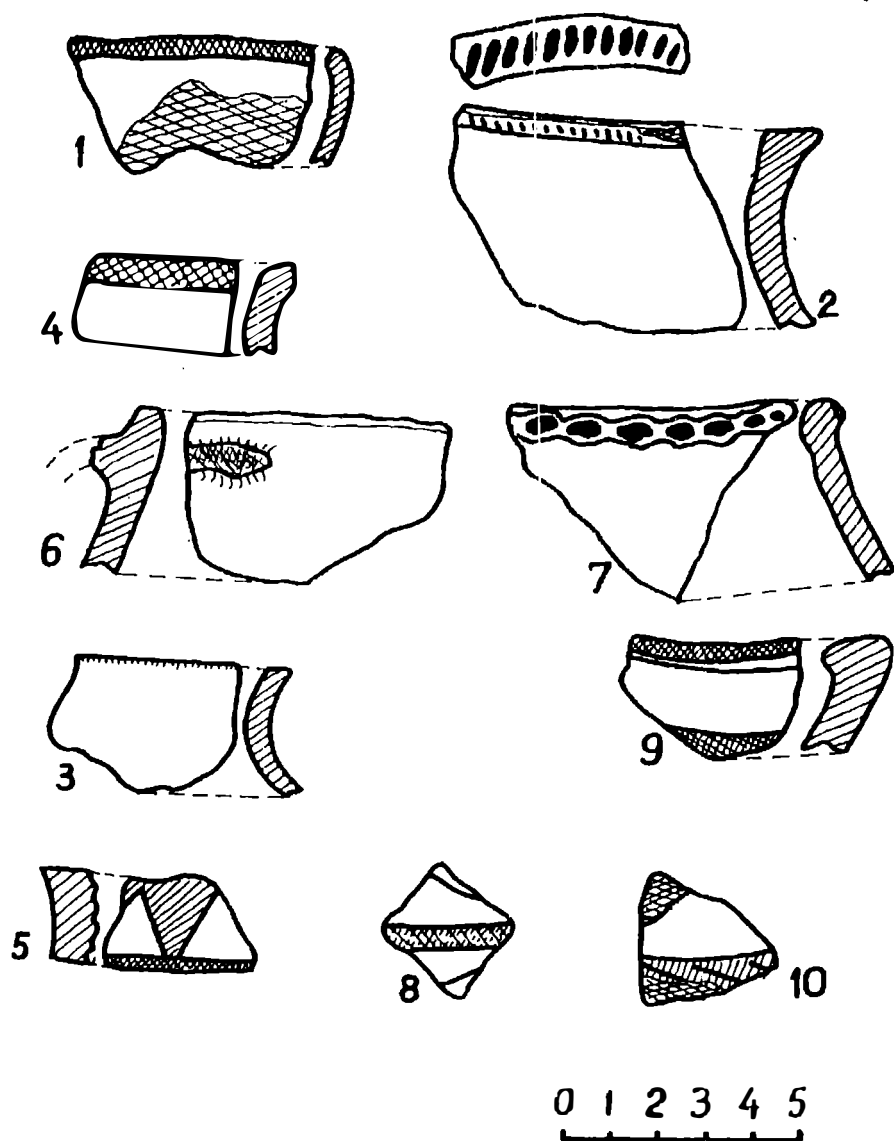
Pl. 12. Ceramică.

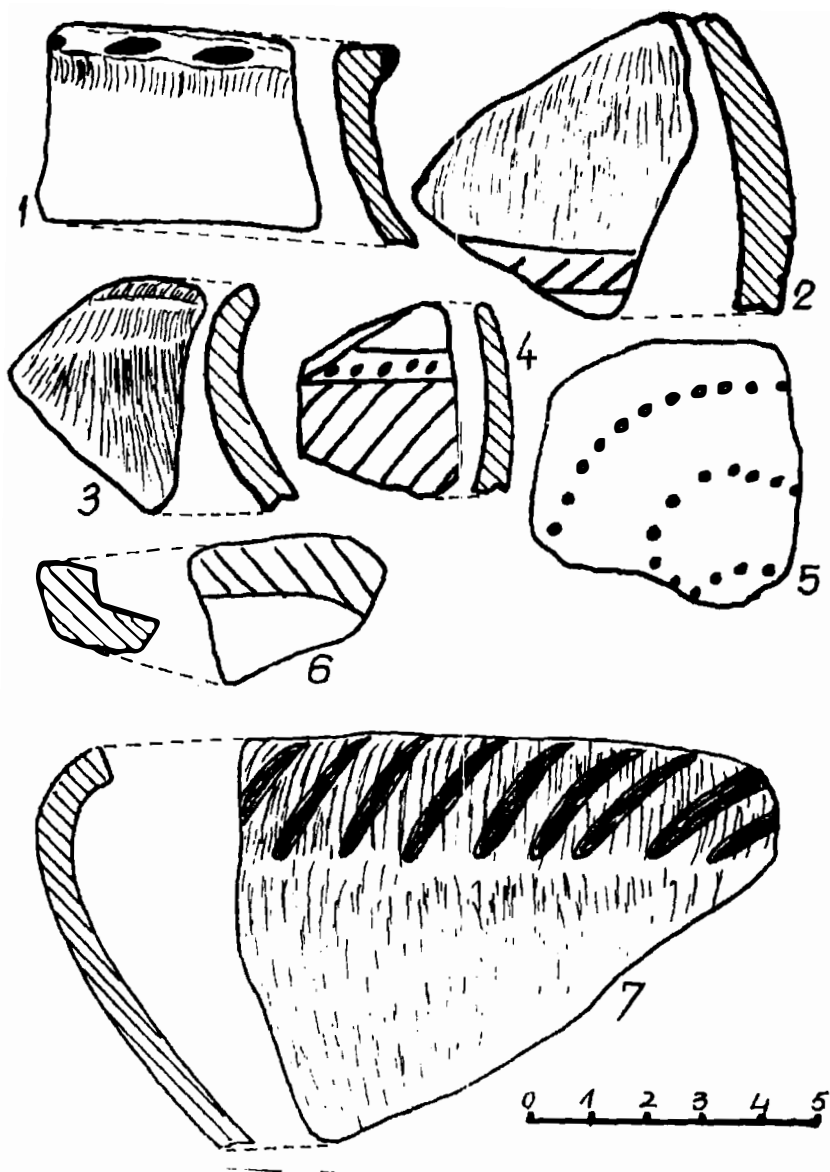
Pl. 13. Ceramică.

Pl. 14. Ceramică (1-4; 5 - nucleu de piatră silicioasă).

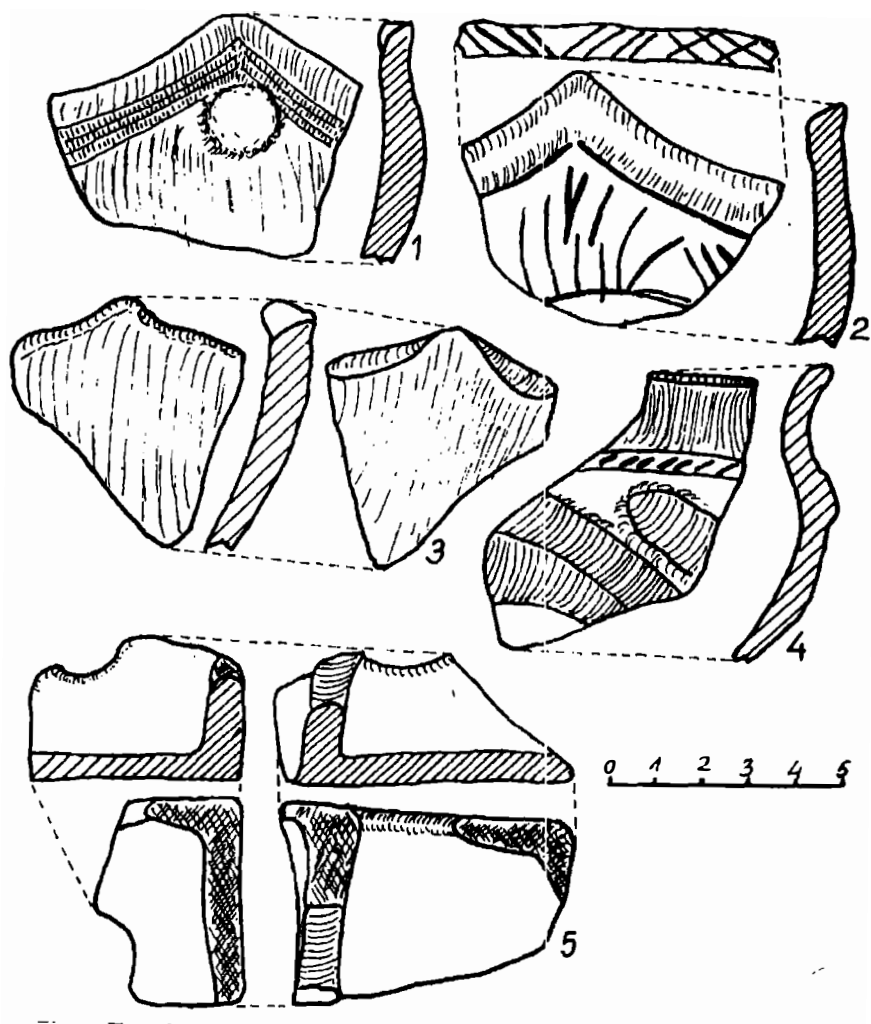

Pl. 15. Ceramică.

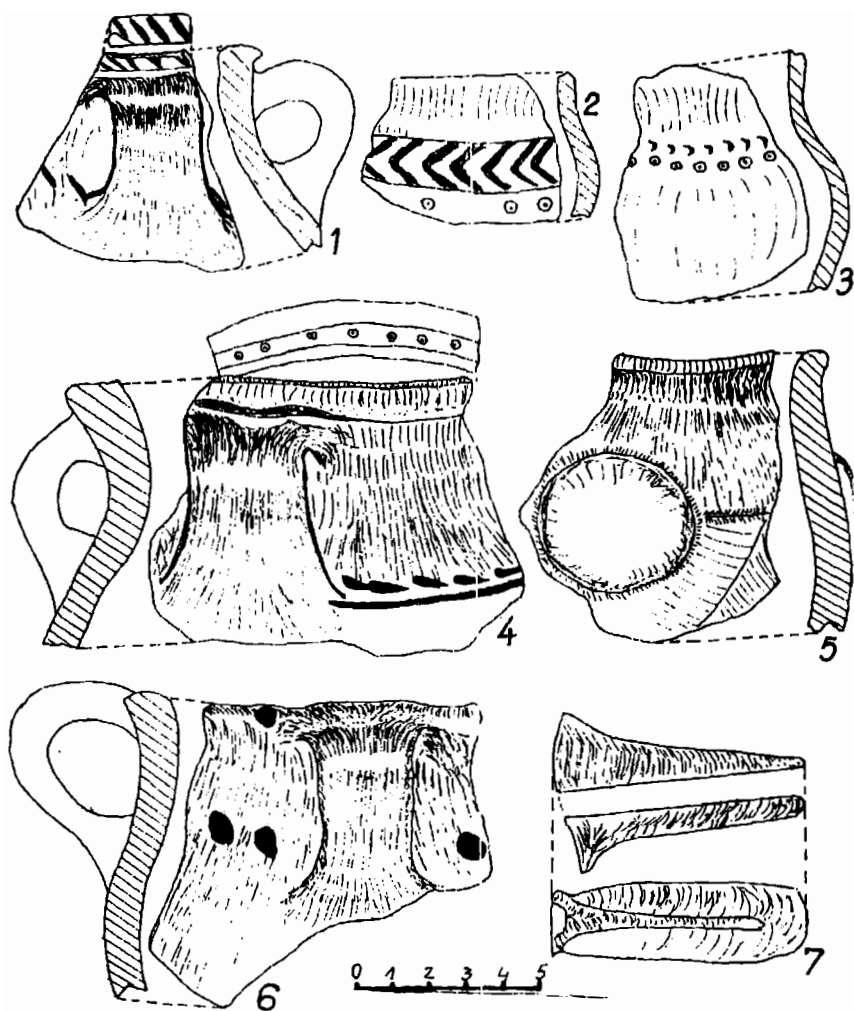

Pl. 16. Ceramică.

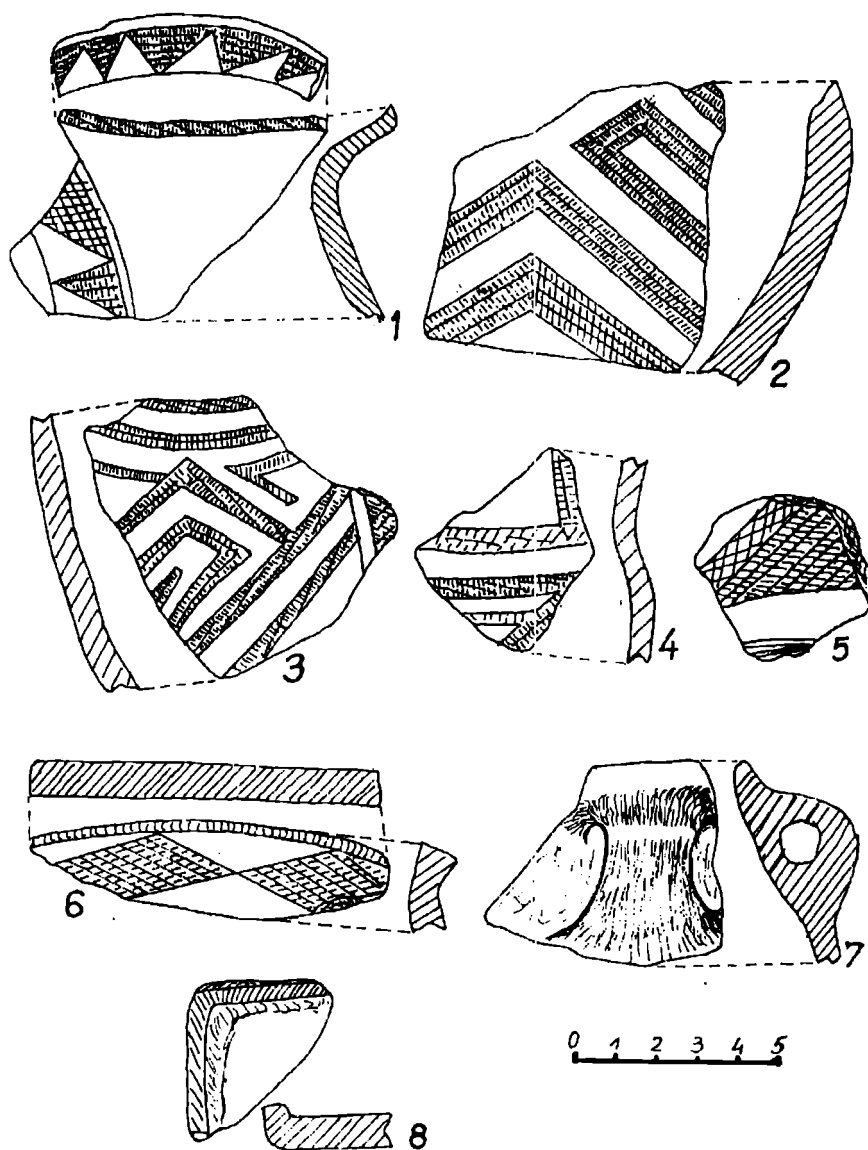

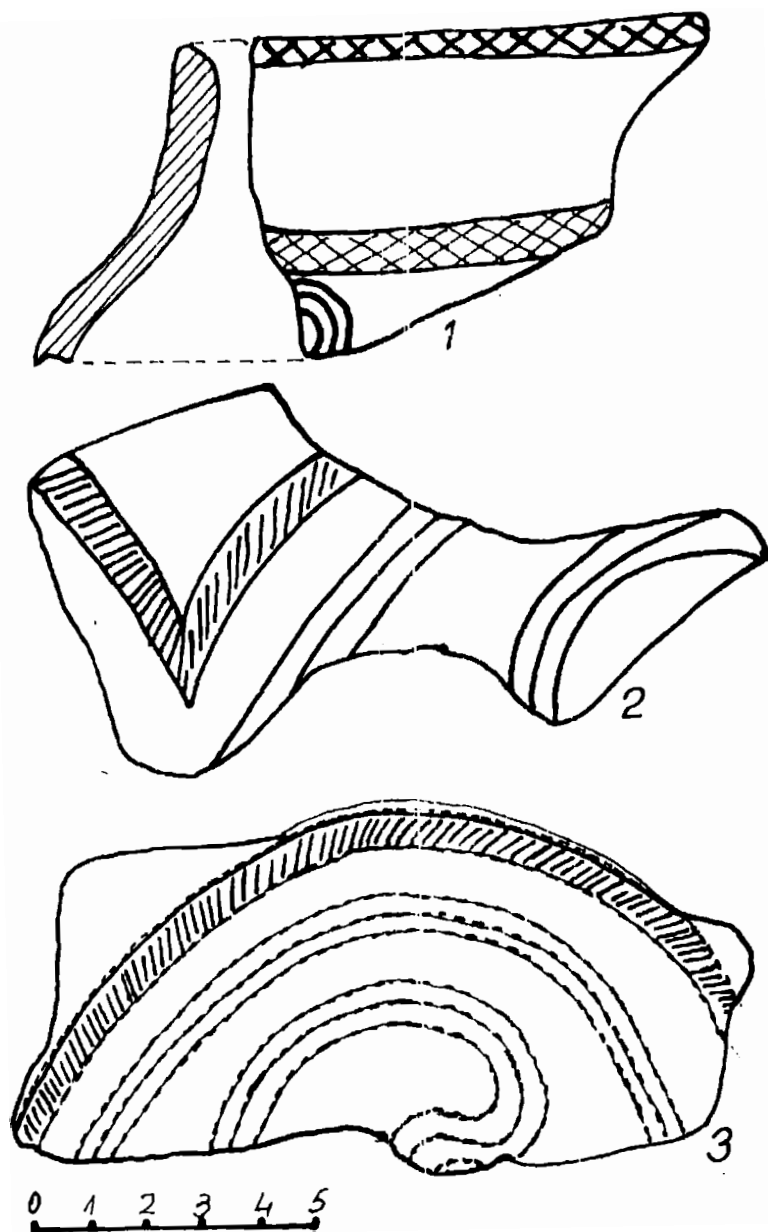
Pl. 17. Ceramică (nr. 5 - fragment de altar miniatural).

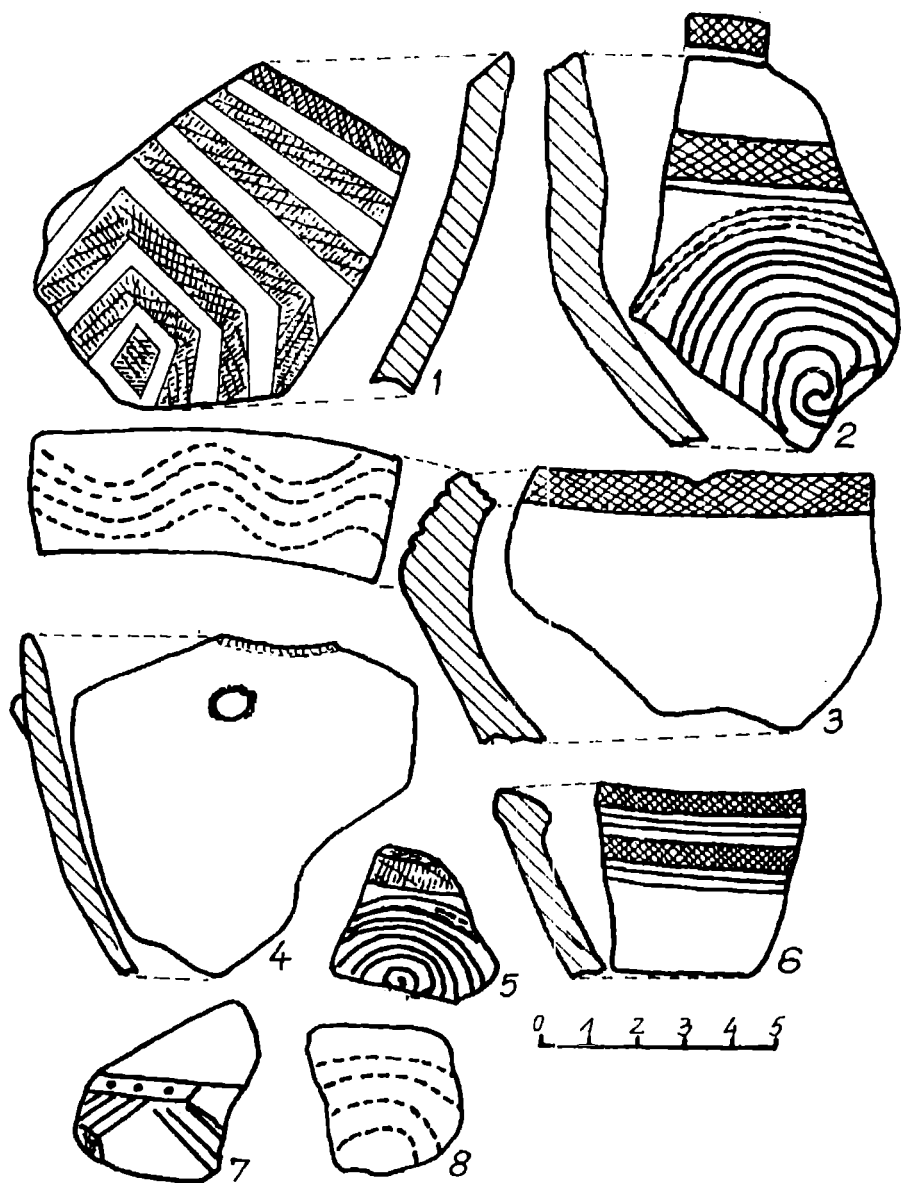
Pl. 18. Ceramică.

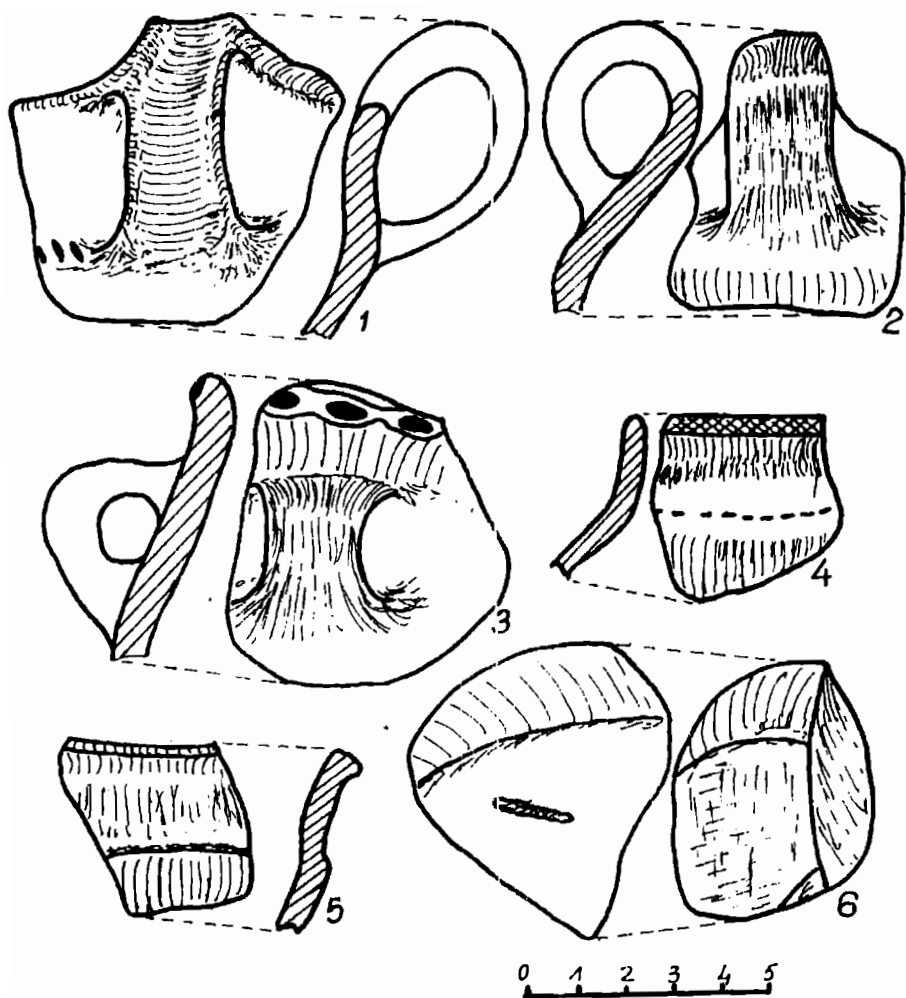
Pl. 19. Ceramică.

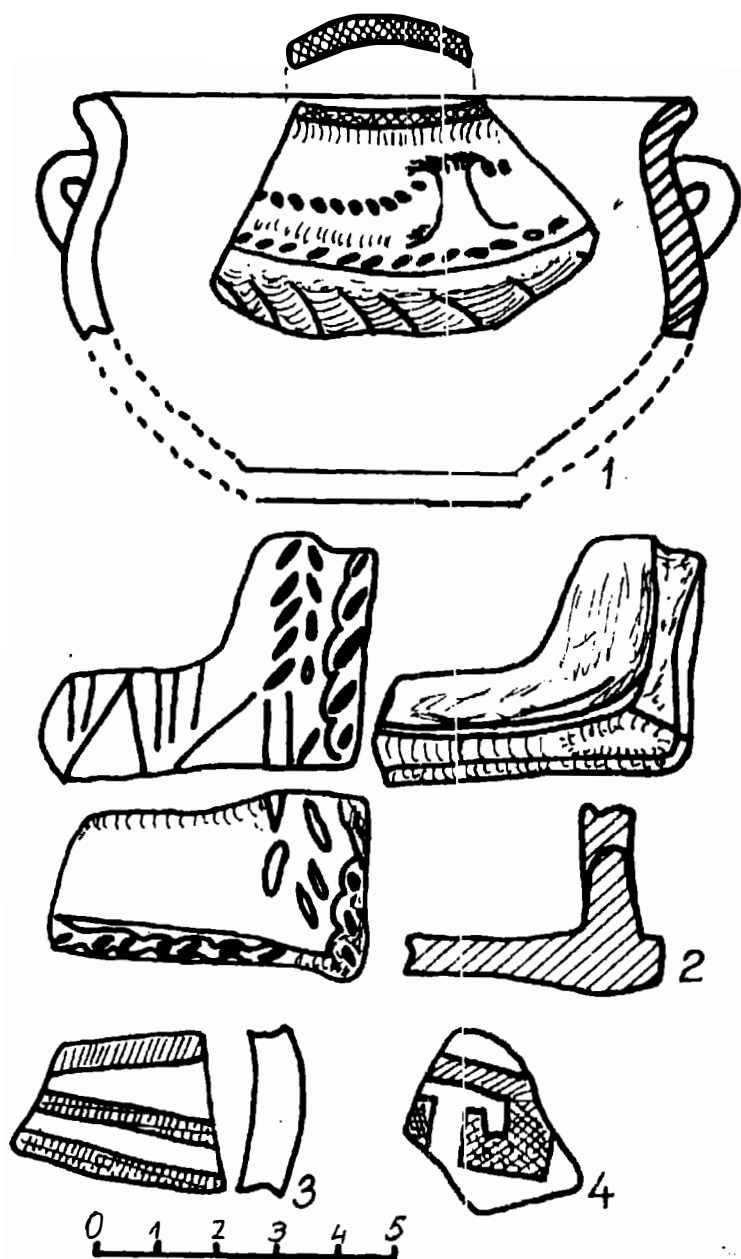
Pl. 20. Ceramică.

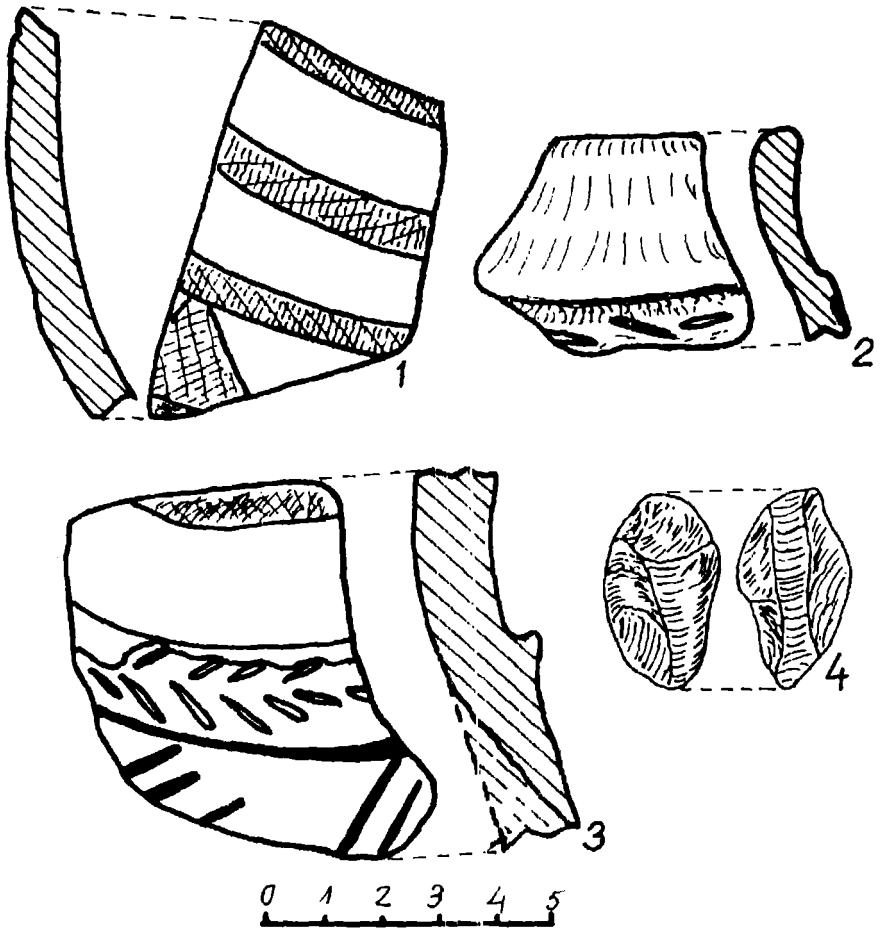
Pl. 21. Ceramică.

Pl. 22. Ceramică (1-5); nucleu de piatră silicioasă (6).

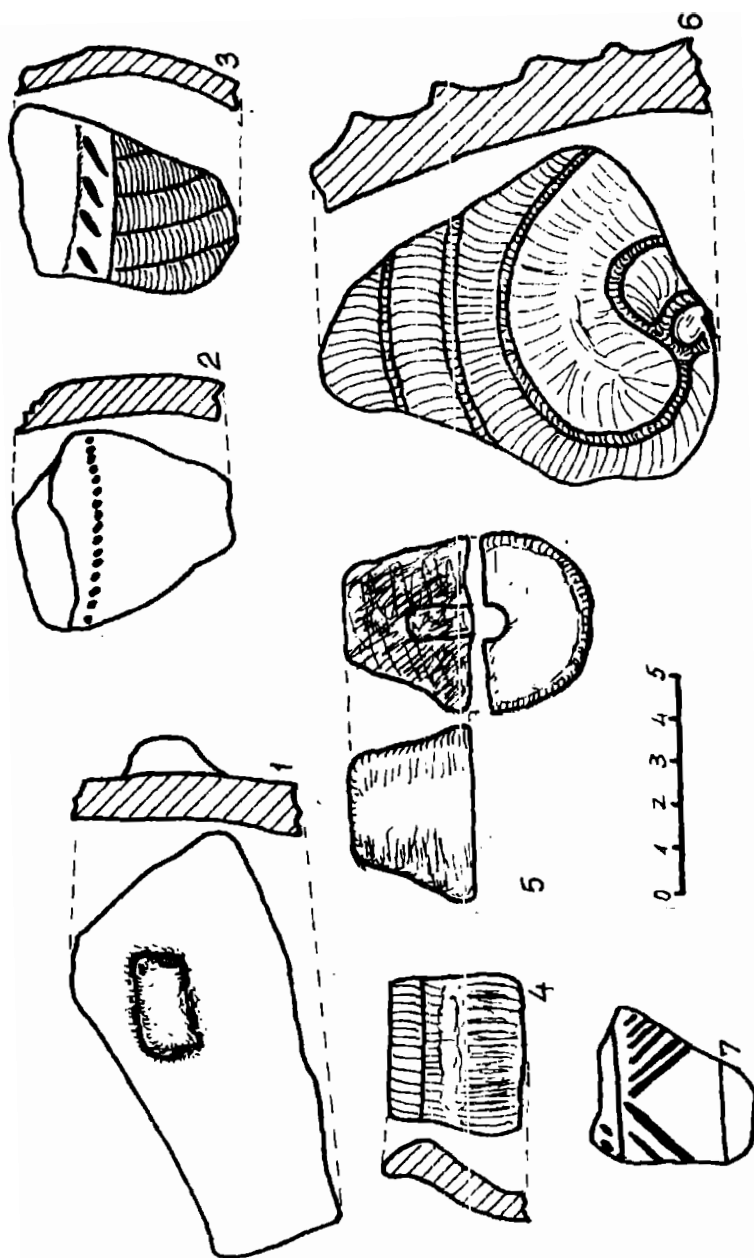

Pl. 23. Ceramică (nr. 2 - fragment de altar miniatural).

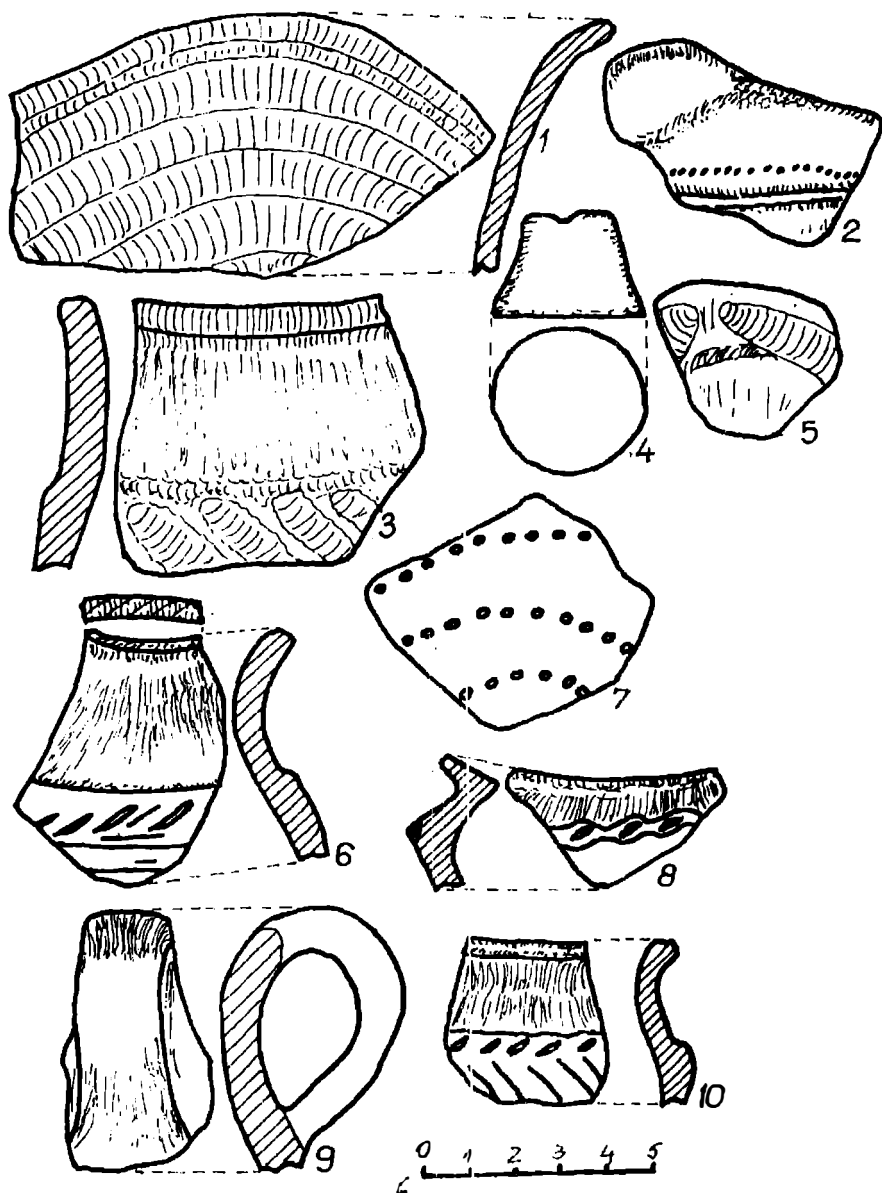

Pl. 24. Ceramică (1-3); silex (4).

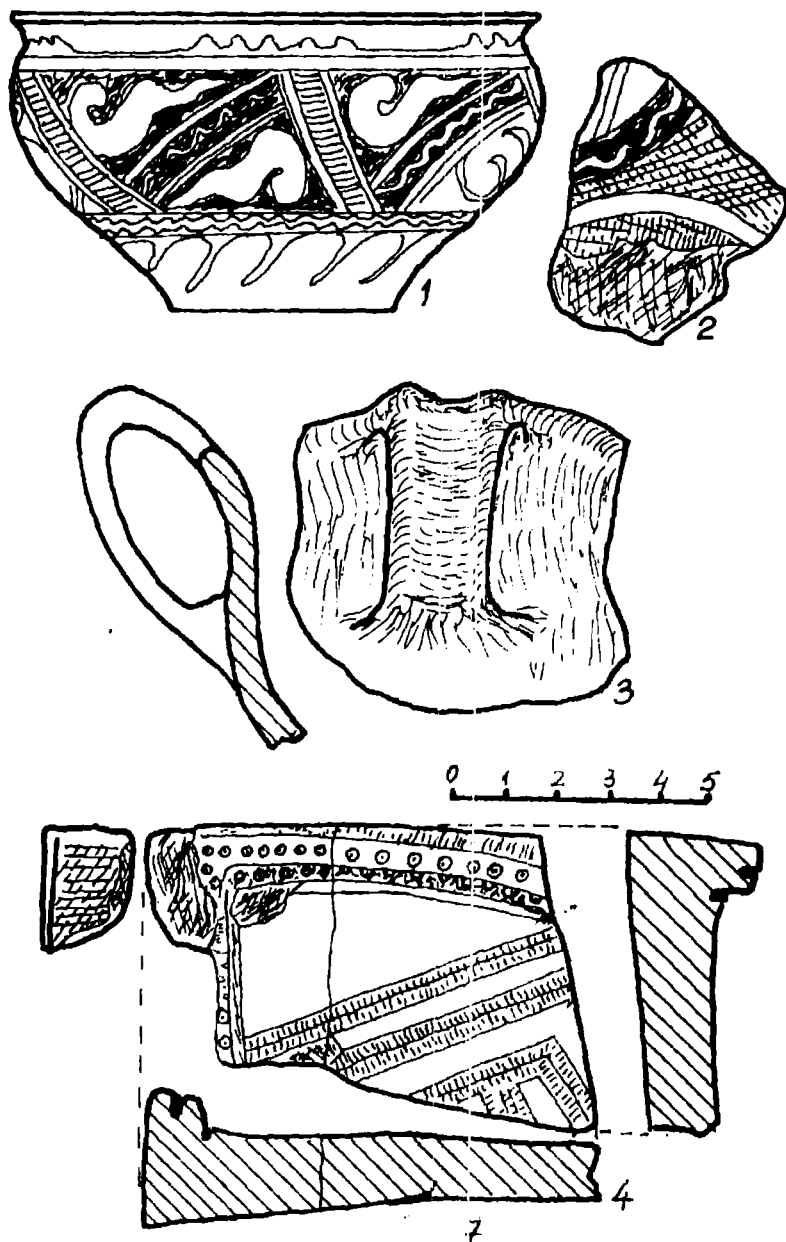

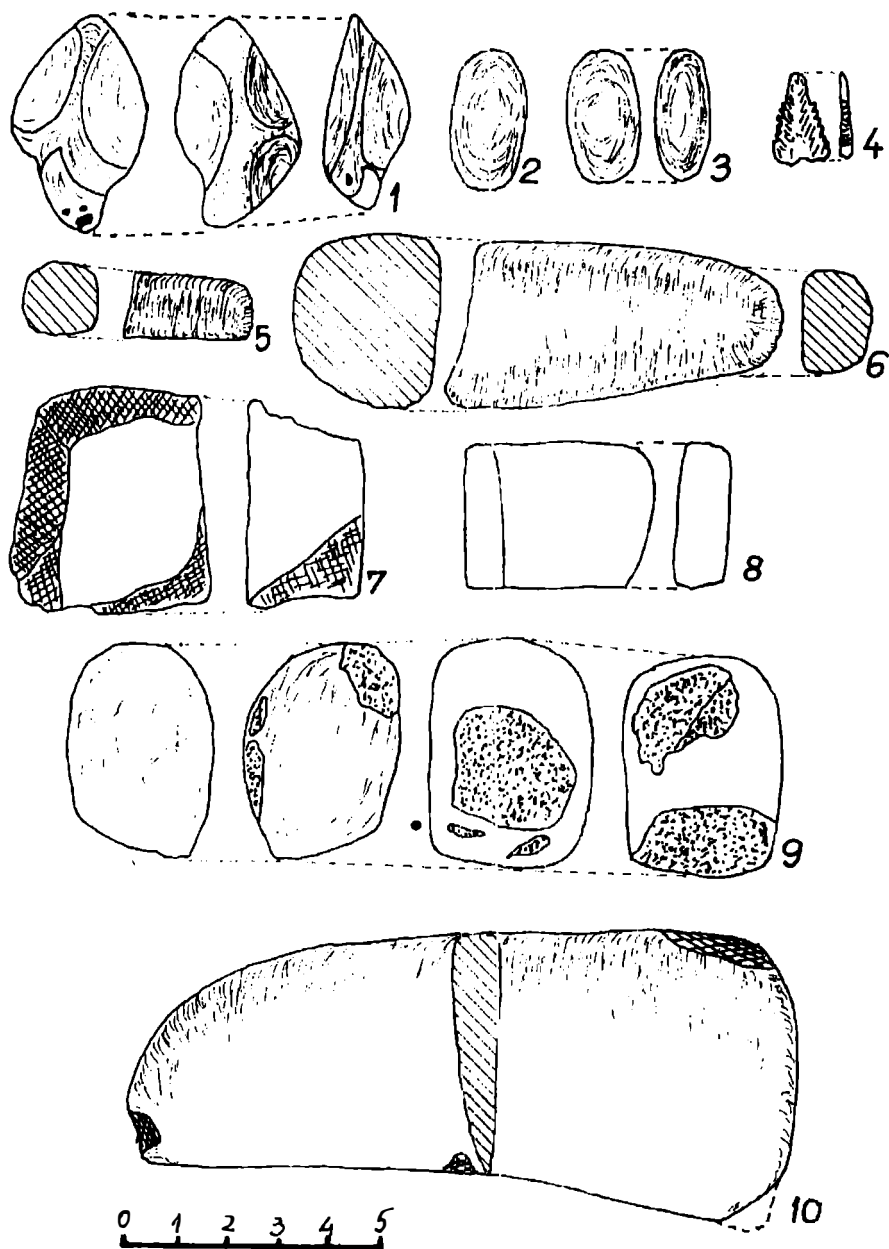
Pl. 25. Ceramică (nr. 5; bucșă de car miniatural).

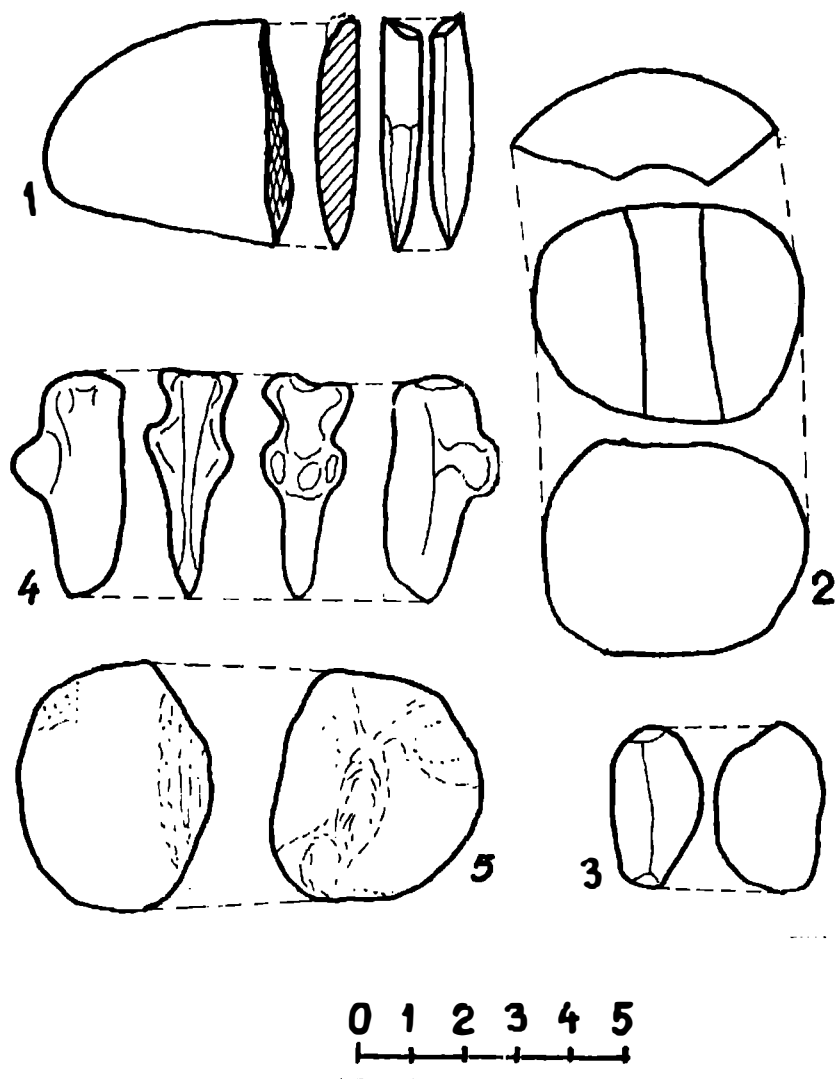
Pl. 26. Ceramică (nr. 4 - mâner de calapod pentru modelarea vaselor).

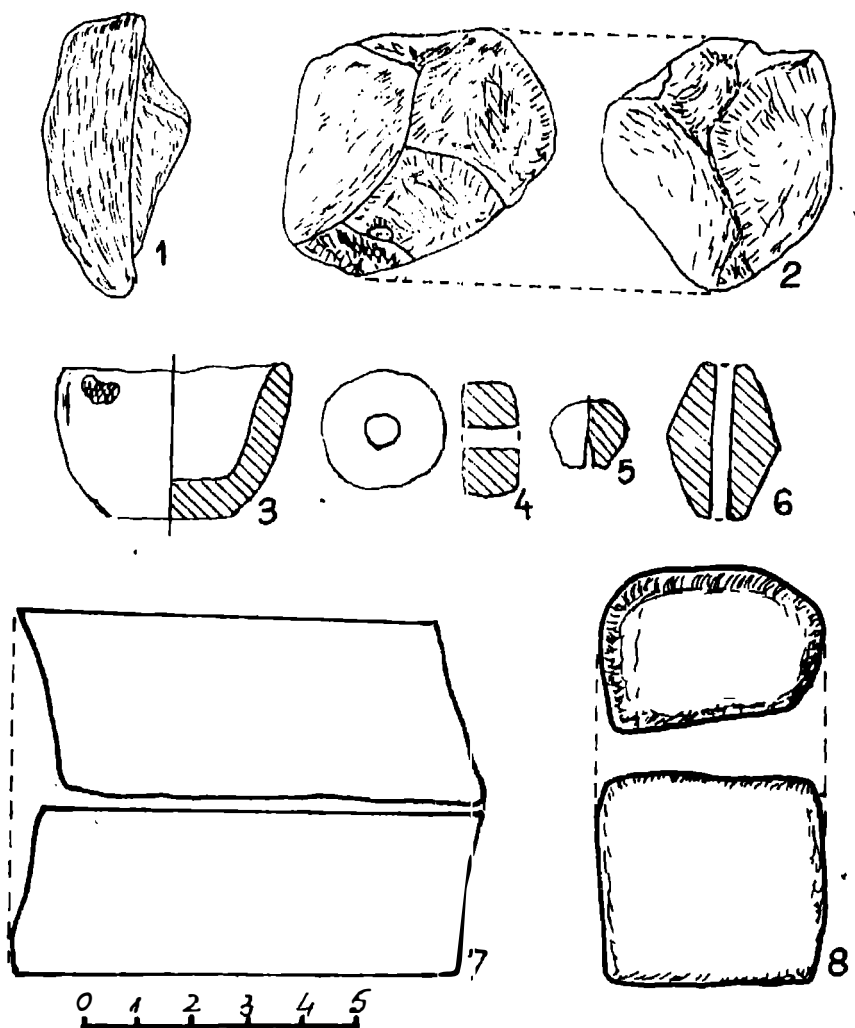
Pl. 27. Ceramică (nr. 1 - vas de la Suci de Sus, din cultura cu același nume. După Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București. 1974, fig. 335/1); 4 - fragment de altar miniatural..

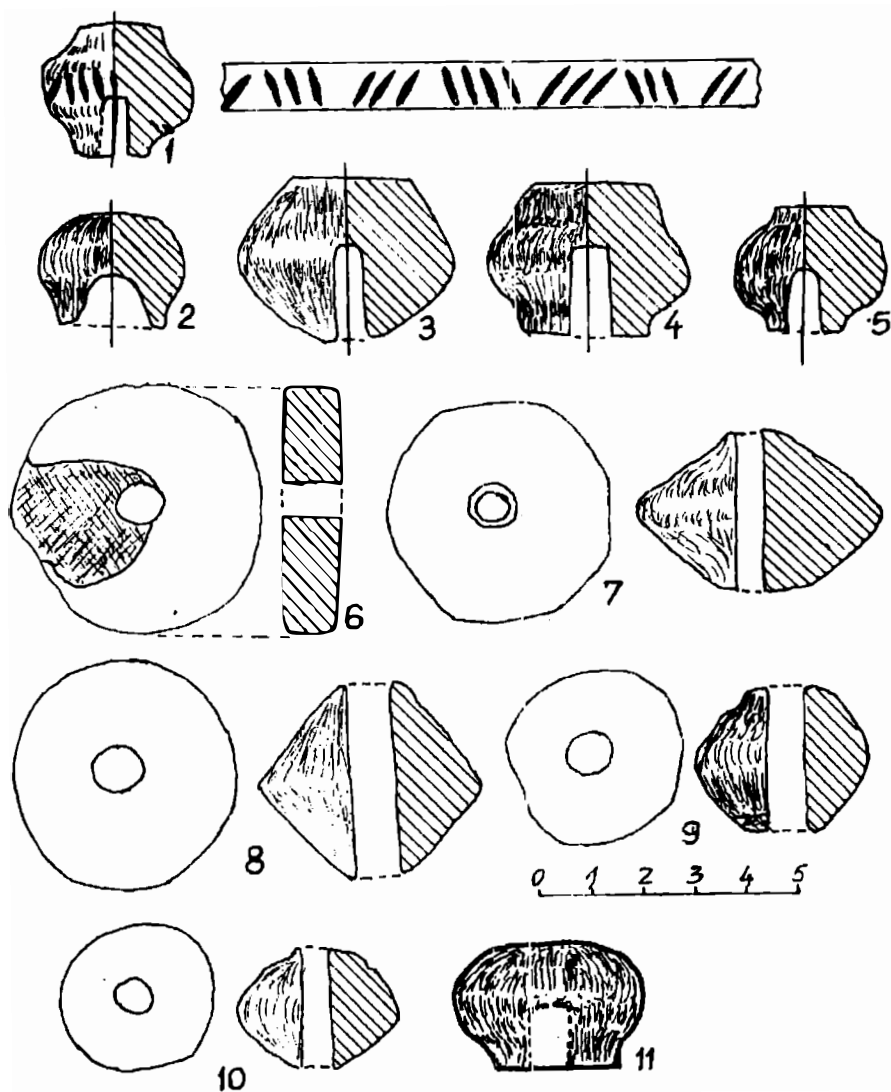
Pl. 28. Proiectile de praştie (1-3); vârf de săgeată din silex (4); ascuţitori din piatră (5-8); percutor din piatră (9); Krummesser (10).

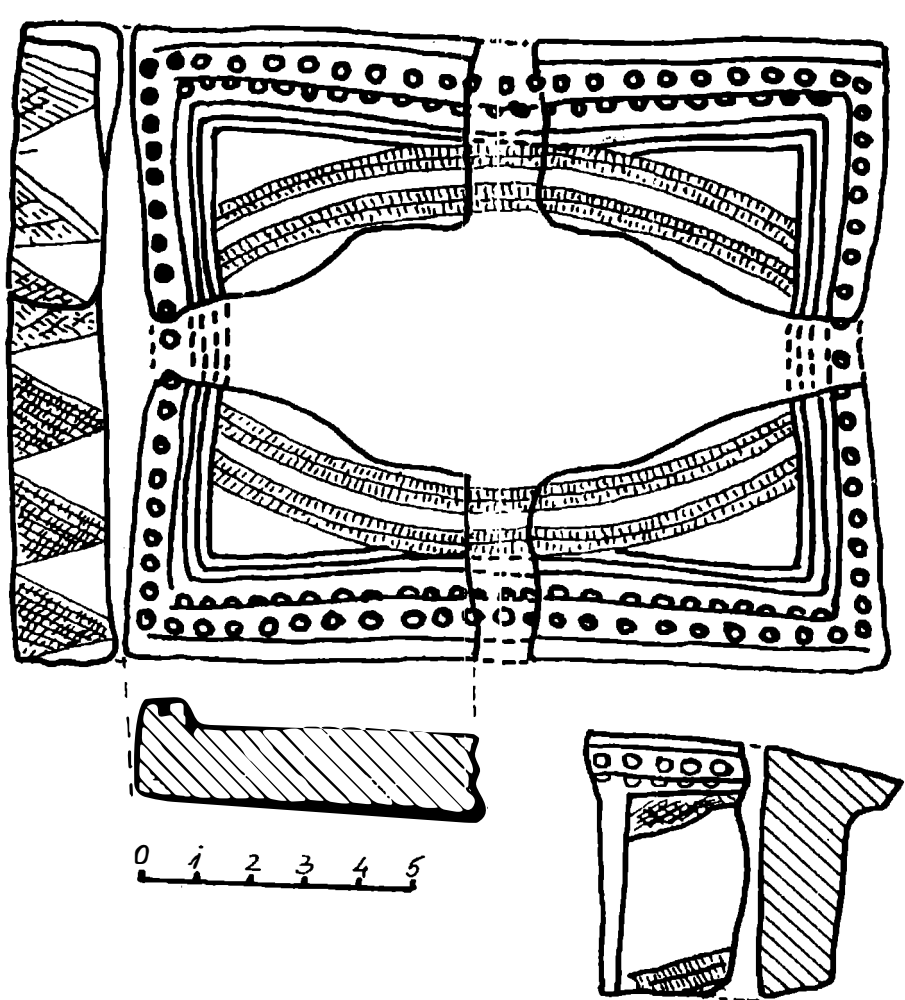
Pl. 29. Vârf de Krummesser (1); sceptru de piatră fragmentar (2); silex (3); figurină din os (4); nucleu de silex (5).

Pl. 30. Bucăți de silex semiprelucrat (1-2); vas mic natural (3); roțiță din lut ars (4); măciulie pentru unealtă din os sau bronz (5); mărgea din lut ars (6); ascuțitori fragmentare din gresie (7-8).

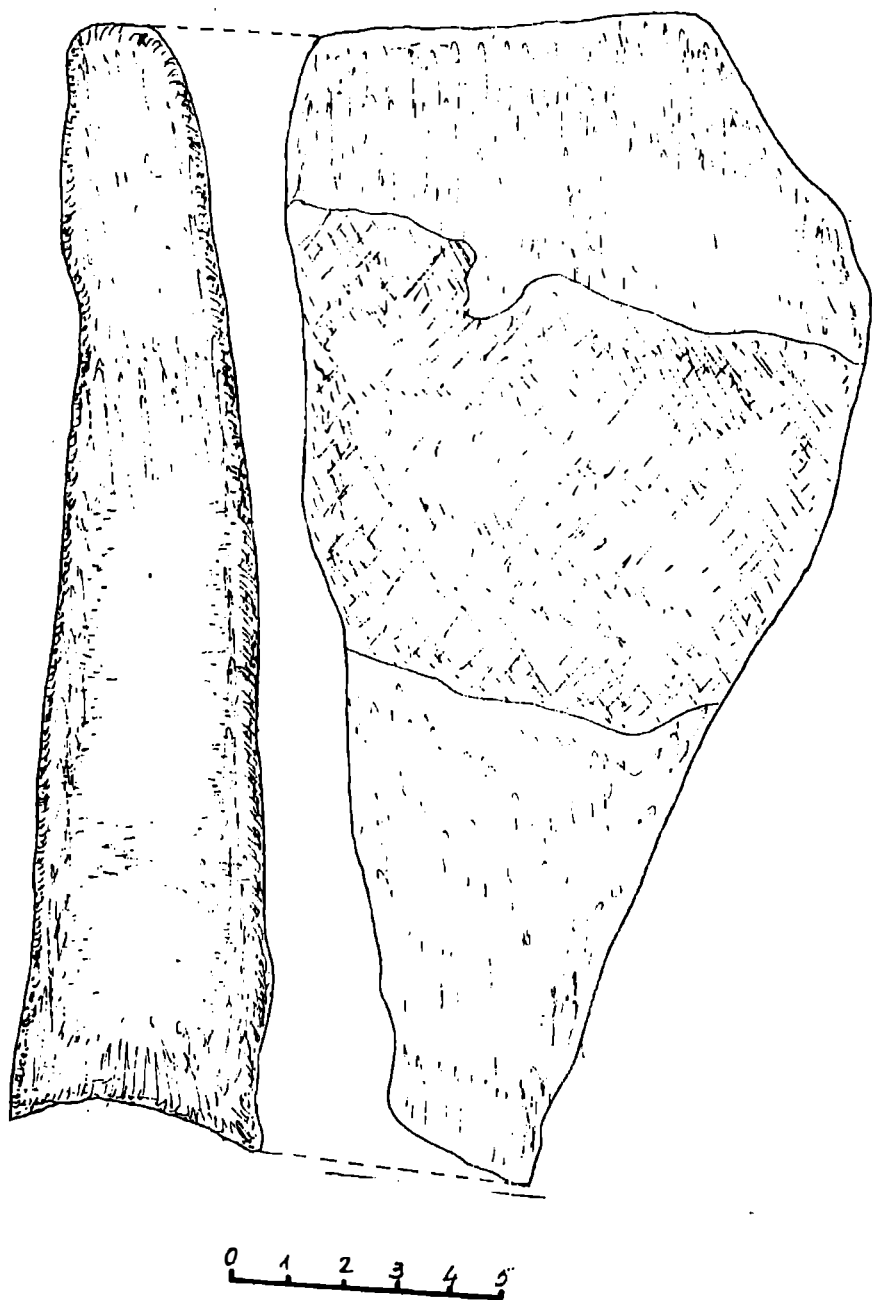

Pl. 31. Ceramică (1-5, 11 - capete de baston; 6-10 - fûsairole).

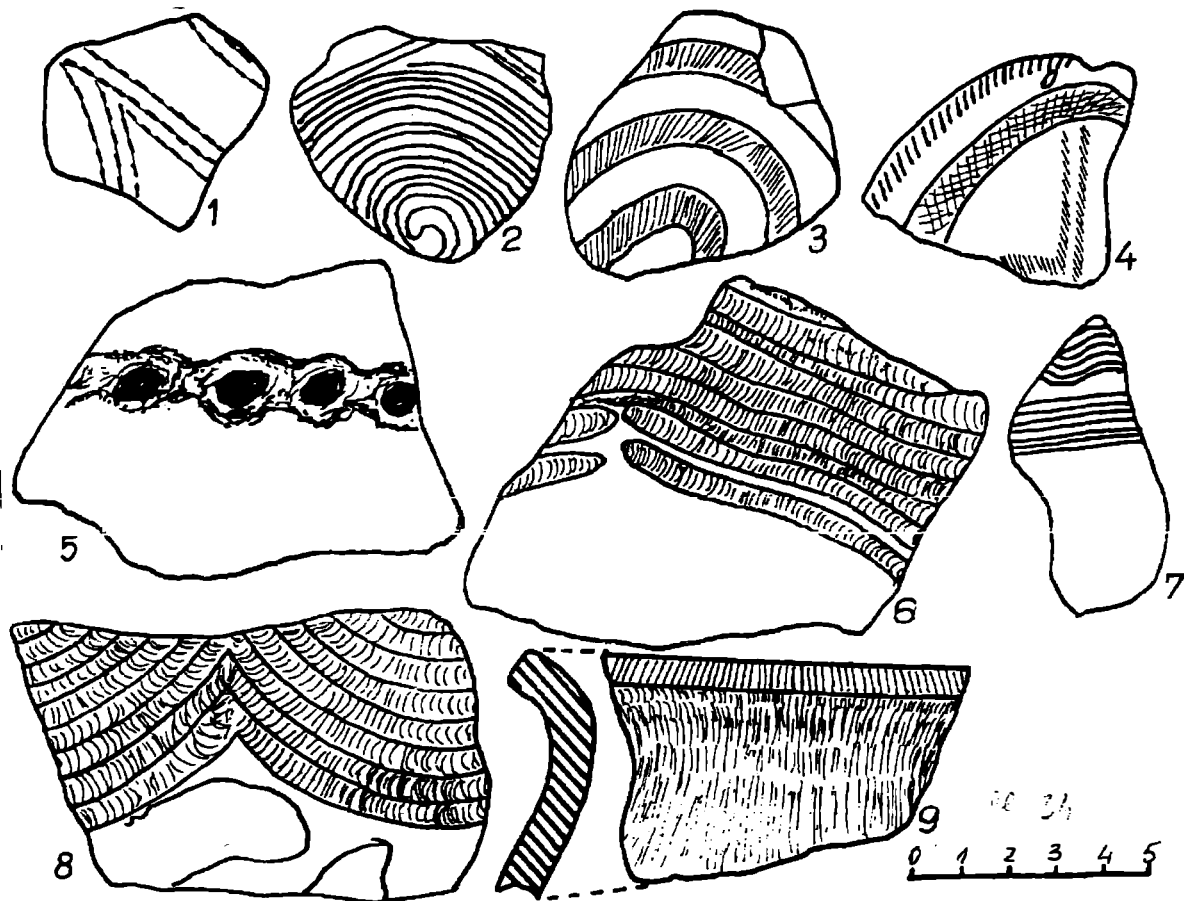

Pl. 32. Ceramică: altare miniaturale (nr. 1 - încercare de reconstituire).

Pl. 33. Rășniță din piatră.

Pl. 34. Ceramică din palisadă și din zidul dacic, ambele incendiate în cel de-al doilea război dacic al lui Traian
(1-4 - epoca bronzului; 5, 7, 9 - Latène; 6, 8 - Hallstatt).